

Н. В. Чернишова

СУДОВА ВЛАДА В УКРАЇНІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Київ
«Центр учбової літератури»
2011

УДК 347.9(477)(075.8)

ББК 67.9(4УКР)71я73

Ч-49

Рецензенти:

Глушков В. О. – доктор юридичних наук, професор Академії Служби Безпеки України;

Осадчий В. І. – , доктор юридичних наук, професор Національного технічного університету України «КПІ».

Чернишова Н. В.

Ч-49 Судова влада в Україні. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 104 с.

ISBN 978-611-01-0239-1

Навчальний посібник має допомогти студентам — правникам набуття знань з дисципліни «Судова влада і правоохоронна система України» і, зокрема, з питань, що стосуються правових засад організації судової влади в Україні.

У посібнику відображені суттєві зміни щодо судоустрою і статусу професійних суддів, порядку здійснення суддівського самоврядування та інших питань, які відбулися в процесі судово-правової реформи та в зв'язку з прийняттям Закону України 07.07.2010 «Про судоустрій і статус суддів».

Посібник підготовлений для студентів вищих юридичних закладів, може бути використаний викладачами.

УДК 347.9(477)(075.8)

ББК 67.9(4УКР)71я73

ISBN 978-611-01-0239-1

© Чернишова Н. В., 2011.

© Центр учбової літератури, 2011.

ПЕРЕДМОВА

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. А основним правовим засобом захисту цих прав і свобод є суд (ст. 55 Конституції).

А відтак для кожної людини важливо мати доступ до правосуддя і реалізувати своє право на звернення до суду за захистом та відновленням порушених прав. Суд же при цьому має бути неупередженим і приймати законні та справедливі рішення. Здійснюючи правосуддя, він діє на засадах законності, забезпечення кожного права на правову допомогу, гласності судового процесу, апеляційного та касаційного оскарження рішень тощо.

Здійснення в Україні судово-правової реформи та прийняття в її руслі Закону України «Про судоустрій і статус суддів» засвідчили концептуально новий підхід до визначення системи судів загальної юрисдикції, статусу судді, порядку формування суддівських кадрів та здійс-

нення суддівського самоврядування і регулювання інших питань, пов'язаних із судочинством.

У запропонованому посібнику викладені новели даного Закону, що стосуються правових засад організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні.

ТЕМА 1

ПОНЯТТЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

1. Поняття судової влади та завдання суду.
2. Судова система України.

---

1. Поняття судової влади та завдання суду

Згідно з Конституцією державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є розмежування повноважень між різними її органами та недопущення привласнення повноти державної влади однією з її гілок.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території країни. Створення надзвичайних чи особливих судів не допускається.

Незалежність і недоторканність суддів гарантується Конституцією України. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність за неповагу до суду, а Кримінальний кодекс України — за втручання у будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або домогтися винесення неправосудного рішення.

Закон України від 07.07.2010 р. «Про судоустрій та статус суддів» у ст. 1 визначив, що судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, створеними згідно із законом.

Судову владу в Україні реалізують професійні судді та, у визначених Законом випадках, народні засідателі і присяжні. Вони є носіями судової влади, які здійснюють правосуддя незалежно від законодавчої та виконавчої влади. Судді є посадовими особами судової влади, які в конституційному порядку наділені повноваженнями відправляти правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі в Конституційному Суді України та судах загальної юрисдикції.

Завданням суду є здійснення правосуддя на засадах верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, які гарантують Конституція та закони України, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Для кожної людини у правовій державі передусім важливо мати доступ до правосуддя і можливість вільно, швидко, безперешкодно реалізовувати своє право на судовий захист. Важливо, щоб суд, розглядаючи будь-який конфлікт, був неупередженим і здатним прийняти справедливе та законне рішення.

Конституцією України кожній людині гарантовано право звернутися до суду для захисту своїх конституційних прав і свобод. Конституція має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії. Це зобов'язує суди при розгляді конкретних справ керуватись насамперед нормами Конституції України.

Суди зобов'язані своєчасно й дієво захищати ці права та свободи шляхом розгляду цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення. Юрисдикція судів поширюється на всі пра-

вовідносини, що виникають у державі. Суд не може відмовити у правосудді, якщо особа вважає, що її права і свободи порушені або створюються перешкоди для їх реалізації чи мають місце інші порушення прав і свобод.

Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке, згідно зі ст. 64 Конституції України, не може бути обмежене¹.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України «правосуддя за своєю суттю визначається таким тільки за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах» (рішення КСУ 30.01.2003 р.)².

Не менш важливо і те, щоб суддя, який зловживав своїм правом при здійсненні правосуддя (некваліфіковано чи упереджено вирішив справу, виявив неповагу до учасника процесу), поніс відповідно його провині покарання, а завідомо неправосудне рішення чи судова помилка були належним чином виправлені. Звернення до суду за захистом прав і свобод людини і громадянина гарантується безпосередньо на підставі Конституції України. Отже, можна стверджувати, що держава визнає судову владу одним із найефективніших правоохоронних інститутів в Україні.

---

2. Судова система України

Термін «суд» вживається в кількох значеннях:

- установа, в якій працюють співробітники суду;

---

¹ Рішення Конституційного Суду України № 9-зп від 25.12.1997 р. Правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях і висновках. — К.: Атіка, 2003. — С. 259.

² Правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях і висновках. — К.: Атіка, 2003. — С. 14.

- суддя, колегія суддів, які розглядають справи;
- судовий процес;
- державний орган.

Головний зміст цього терміну полягає в тому, що це державний, владний орган, якому притаманні певні ознаки, що відрізняють його від інших органів. Насамперед, суд розглядає і вирішує особливі категорії справ, які не правомочний розглядати жоден інший орган. Розгляд справ у суді відбувається з дотриманням відповідної процедури, встановленої законом. Суд є самостійним при розгляді справ. Між судами не існує відносин підлеглості. Судове рішення, яким закінчується розгляд справ у суді, ухвалюється іменем України. Судове рішення, яке набрало законної сили, обов'язкове до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, фізичними та юридичними особами на всій території України. Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Судова система — це одна із підвалин державності. Вона має забезпечити правосуддя для кожної особи у порядку, встановленому Конституцією та законами України. Відповідно до ст. 124 Конституції України та ст. 3 Закону України 07.07.2010 р. «Про судоустрій та статус суддів» судову систему України складають суди загальної юрисдикції та суд конституційної юрисдикції.

Суди загальної юрисдикції утворюють єдину систему судів. Єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні є Конституційний Суд України. Порядок організації діяльності Конституційного Суду встановлюється Конституцією України та Законом України 16.10.1996 «Про Конституційний Суд України».

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Правосуддя в Україні, як визначено у ст. 124 Конституції України, здійснюється виключно судами.

Людина бажає, щоб система правосуддя постійно і надійно захищала її від протиправних посягань, зловживань влади, гарантувала б їй дійове поновлення порушених законних прав і свобод. При цьому важливо, щоб суд користувався довірою людей, а для судді, як носія судової влади, були створені належні умови для здійснення справедливого правосуддя на основі закону та моралі.

Законодавство, яке визначає правові засади організації судової влади, здійснення правосуддя, статус суддів — це Конституція України, Закон України від 07.07.2010 р. «Про судоустрій та статус суддів», Закон України від 16.10.1996 р. «Про Конституційний Суд України», процесуальне законодавство та інші закони України.

Питання до засвоєння теми

---

1. Судова гілка влади.
2. Суддя — носій судової влади.
3. Завдання суду.
4. Загальна характеристика судової системи України.
5. Причини, що спонукають до подальшого проведення судово-правової реформи.

ТЕМА 2

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

1. Поняття та значення засад (принципів) організації судової влади по здійсненню правосуддя в Україні.
2. Характеристика основних конституційних засад судочинства.

---

1. Поняття та значення засад (принципів) організації судової влади по здійсненню правосуддя в Україні

Конституція України закріпила поділ влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову, а Закон України від 07.07.2010 р. «Про судоустрій і статус суддів», конкретизуючи конституційні положення щодо здійснення судової влади, зазначив, що судова влада в Україні здійснюється незалежними та безсторонніми судами. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на захист гарантованих Конституцією і законами України прав і свобод, захист інтересів юридичних осіб, суспільства, держави. Закон визначив правові засади організації судової влади.

Відповідно до Закону судова влада реалізується шляхом правосуддя у формі цивільного, господарського, кримінального та адміністративного судочинства, здійснюваного судами загальної юрисдикції, і конституційного — Конституційним Судом України. Правосуддя здійснюється в рамках відповідних судових процедур, встановлених Законом України «Про Конституційний Суд України», а також цивільним процесуальним та кримінально-процесуальним кодексами

України, господарським кодексом України, кодексом адміністративного судочинства України.

Важливою ознакою принципів судочинства є те, що вони носять нормативно-правовий характер, тобто ці основоположні начала закріплені у відповідних правових нормах¹.

Принцип (від лат. *principio* — основа, початок) у загальнонауковому розумінні — це основне, вихідне положення теорії, вчення, головне правило діяльності².

У тлумачному словнику української мови «засада — це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.»³.

Засади судочинства закріплені у Конституції України, ЗУ 07.07.2010 «Про судоустрій та статус суддів» та інших законах. Вони є основою організації судової влади і здійснення правосуддя в державі, забезпечують однакове розуміння і застосування законів та спонукають суддю при здійсненні правосуддя до неухильного дотримання вимог закону. Тільки реалізація всіх принципів у їх сукупності, у взаємозв'язку сприятиме у виконанні завдань судочинства.

---

2. Характеристика основних конституційних засад судочинства

Охарактеризуємо основні засади судочинства, які закріплені в Конституції України і виражають суть правосуддя.

Здійснення правосуддя виключно судами (ст. 124—125 Конституції). Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами

---

¹ Молдован В. В., Кацавець Р. С. Кримінальний процес України. — К., 2006. — С. 12.

² Словарь иностранных языков. — М., 1986. — С. 409.

³ Новий тлумачний словник української мови. — К., 1998. — Т. 2. — С. 95.

не допускається. ЗУ 07.07.2010 р. «Про судоустрій і статус суддів» у ч. 2 ст. 5 зазначає, що особи, які привласнили функції суду, несуть відповідальність установлену законом. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається. Спираючись на конституційні принципи, названий Закон гарантує кожному захист його прав, свобод та інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні на рівні з громадянами і юридичними особами України.

Участь народу у здійсненні правосуддя (ст. 124, 127 Конституції). Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. У ст. 57 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що народним засідателем є громадянин України, який у випадках визначених процесуальним законом, вирішує справи у складі суду разом із суддею, забезпечуючи, відповідно до Конституції України, безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя. Народні засідателі під час розгляду і вирішення справ наділені повноваженнями судді. Присяжними відповідно до статті 63 Закону є громадяни України, які у випадках, передбачених процесуальним законом залучаються до здійснення правосуддя.

Законність (ст. 8, п. 1 ч. 3 ст. 129 Конституції) — це основна засада, яка є універсальною і знаходить свій вияв у всіх нормах процесуального права, характеризує всі сторони судочинства. У правовій державі, якою проголосила себе Україна, діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони, нормативно-правові акти приймаються на її основі і відповідають їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується на підставі Конституції України.

Законність — це правовий режим життя суспільства при якому діяльність усіх державних органів, установ, організа-

цій, службових осіб, громадян здійснюється відповідно до закону¹. Це точне і неухильне дотримання законів при здійсненні правозастосовчої діяльності та одна із гарантій встановлення істини по справі і забезпечення захисту прав та свобод людини. Принцип законності і полягає в єдиному порядку провадженні по справі відповідної юрисдикції, виконанні процесуальної форми та передбаченої процедури застосування закону.

Ніщо не може виправдати порушення законності. Відповідно до реалій життя закони можуть змінюватися проте в жодному разі й за жодних підстав не можуть порушуватися².

Принцип державної мови судочинства (ст. 10 Конституції). Конституція України встановила, що державною мовою в Україні є українська. Ст. 12 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», розвиваючи це положення, встановлює, що судочинство і діловодство в судах України провадиться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав громадян у процесі за мовною ознакою, використовують державну мову у судочинстві та гарантують право громадян на використання ними у судовому процес рідної мови або мови якою вони володіють. У судах поряд із державною можуть використовуватися регіональні мови або мови меншин у порядку, встановленому процесуальним законом. Використання у судочинстві регіональних мов або мов меншин гарантується державою та забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України. Отже, судочинство здійснюється державною мовою і лише як виняток — мовою більшості населення певної місцевості. При цьому особам, які беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право користування рідною мовою і послугами перекладача, а слідчі та судові документи повинні вручатись такій особі в перекладі на її рідну мову

¹ Юридичний словник / За ред. В.М. Корецького та ін. — К., 1983. — С. 871.

² *Маляренко В.Т.* Конституційні засади кримінального судочинства. — К., 1999. — С. 46.

або мову, якою вона володіє. Принцип державної мови забезпечує виховний вплив процесу судочинства та рівність усіх громадян незалежно від їх національної належності, робить судочинство доступним та зрозумілим для місцевого населення.

Принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом (п.2 ч.3 ст.129 Конституції) полягає у тому, що відповідно до ч.1 ст.21 Конституції всі люди є вільними та рівними у своїй гідності та правах, мають рівні конституційні права та свободи і є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ч.2 ст.24 Конституції). Рівність і свобода — невід’ємні умови життя людини, що в своїй єдності створюють справедливість. Справедливо лише те, що зберігає свободу і застосовується до всіх людей однаковою мірою¹.

Щодо всіх громадян правосуддя здійснюється в єдиному процесуальному режимі. Жоден громадянин не може бути звільнений від будь-яких встановлених законом процесуальних обов’язків, або навпаки, бути наділеним будь-якими додатковими процесуальними правами. Винятки з цього правила передбачені для осіб, які мають статус недоторканності — Президента України, суддів, депутатів Верховної Ради України².

Право кожного на правову допомогу. Відповідно до ст.59 Конституції України, кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та ін-

¹ Коваленко С. Т., Маляренко В. Т. Кримінальний процес України. — К.: Хрінком, 2006. — С. 54.

² Тертишник В.М. Уголовный процесс. — Харьков, 1999. — С. 42.

ших державних органах в Україні діє адвокатура, яка завжди була і є одним із важливих механізмів захисту прав і свобод людини в усьому світі протягом тисячоліть. Ставлення до адвокатури в державі, статус цього правозахисного інституту, надійність гарантій адвокатської діяльності свідчать про демократичність самої держави. Конституційний Суд України, даючи тлумачення положень ст. 59 Конституції роз'яснив, що поняття «кожен» охоплює громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України, а конституційний термін «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» за своїм змістом є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів, що виникають з цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин. У цьому ж рішенні Конституційний Суд також роз'яснив, що правова допомога в питаннях захисту від обвинувачення може надаватись іншими особами (йдеться про дозвіл будь — якій особі, яка має юридичну освіту, за вибором обвинуваченого чи підсудного захищати їх інтереси, тобто, по суті, здійснювати адвокатські функції)¹.

Наскільки цей принцип відіграє важливу роль у забезпеченні реалізації захисту та охорони прав і свобод людини, свідчить і той факт, що у 2009 році Конституційний Суд України повернувся до офіційного тлумачення ст.59 Конституції, зазначивши у своєму рішенні від 30 вересня 2009 р. за № 23-рп/2009, що положення ч. 2 цієї статті «для...надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах діє адвокатура» слід розуміти так, що особа під час допиту її як свідка в органах дізнання, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах з цими та іншими органами має право на правову допомогу від обраної

¹ Правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях і висновках (1997—2003 роки). — К.: Атіка, 2003.

за власним бажанням особи в статусі адвоката, що не виключає можливості отримання такої допомоги від іншої особи, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень. У такий спосіб держава бере на себе обов'язок забезпечувати можливість надання кваліфікованої правової допомоги у правовідносинах з державними органами, а також право на отримання такої допомоги від інших суб'єктів, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень.

Забезпечення доведеності вини (п. 3 ч. 3 ст. 129 конституції), суть цієї засади судочинства полягає у тому, що відповідно до ст. 4 КПК України суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вжити всіх заходів до встановлення події злочину та осіб, винних у вчиненні злочину і до їх покарання. Ст. 22 КПК України покладає на суд, прокурора, слідчого, дізнавача обов'язок вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, виявити як ті, обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують і обтяжують його покарання.

Принцип змагальності сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції) означає, що прокурор, підсудний, його захисник або законний представник, потерпілий, позивач, відповідач та їх представники беруть участь у судовому процесі як сторони при цьому користуються рівними правами і свободою у поданні та дослідженні доказів, доведенні їх переконливості перед судом.

Суд, діючи неупереджено, об'єктивно, створює належні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих законом прав в тому числі брати активну участь у дослідженні доказів.

Суд виступає у процесі незалежним арбітром, на якого законом (ст. 16-1 КПК України) покладається функція розгляду

справи. Тобто, йдеться про процесуальну форму судочинства, при якій функції обвинувачення і захисту відокремлені від функцій розгляду справи.

Підтримання державного обвинувачення в суді прокурором (п. 5 ч. 3 ст. 129 Конституції). Суть цього принципу полягає у тому, що прокурор, керуючись вимогами закону та своїм внутрішнім переконанням підтримує перед судом державне обвинувачення, надає та досліджує докази, заявляє клопотання і висловлює думку з приводу клопотання інших учасників судового розгляду та з питань застосування кримінального закону і міри покарання щодо підсудного. Участь прокурора у судовому засіданні є обов'язковою за винятком розгляду справ про злочини, передбачені ст. 27 КПК України та у разі відмови прокурора від державного обвинувачення. Коли прокурор у ході судового розгляду кримінальної справи прийде до переконання, що результати судового слідства не підтверджують обвинувачення, пред'явлене підсудному, він повинен відмовитись від підтримання обвинувачення, виклавши мотиви відмови. У цьому випадку суд роз'яснює потерпілому, його представнику їх право наполягати на продовженні розгляду справи і підтримувати обвинувачення.

Забезпечення обвинуваченому права на захист (п. 6 ч. 3 ст. 129 Конституції) є гарантією встановлення істини у справі, винесення законного, обґрунтованого і справедливого вироку. У ч. 2 ст. 63 Конституції України передбачено, що не тільки обвинувачений, а й підозрюваний та підсудний також мають право на захист. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Норми кримінально — процесуального права гарантують і регламентують реалізацію цього права. Зокрема, у ст. 21 КПК України зазначено, що підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному забезпечується право на захист. Воно полягає у тому, що закон створює всі необхідні умови для заперечення необґрунтованого обвинувачення або для встановлення і врахування всіх обставин, які пом'якшують покарання.

Відповідно до цієї статті на особу, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора, суддю і суд покладено обов'язок до першого допиту підозрюваного, обвинуваченого, підсудного роз'яснити їм право мати захисника і скласти про це протокол, а також надати підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному можливість захищатися встановленими законом засобами від пред'явленого обвинувачення та забезпечити охорону особистих і майнових прав.

Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції). Конкретизуючи цю засаду, Закон України від 07.07.2010 р. «Про судоустрій та статус суддів» визначив, що ніхто не може бути обмеженим у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати його судової справи. Кожен, хто не є стороною у справі, має право на вільний доступ до судового рішення у порядку, встановленому законом.

Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених процесуальним законом. Учасники судового процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, можуть використовувати портативні аудіотехнічні засоби. Проведення в залі судового засідання фото- та кінозйомки, відеозапису, а також транслявання судового засідання допускається за рішенням суду.

Розгляд справи у закритому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду у випадках, передбачених процесуальним законом.

При розгляді справ перебіг судового процесу фіксується технічними засобами в порядку, встановленому процесуальним законом.

Повага до гідності особи, невтручання в її особисте та сімейне життя. Відповідно до ст. 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана ме-

дичним, науковим чи іншим досліддам. У ч. 1 ст. 32 Конституції наголошується, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією.

В інтересах охорони державної таємниці, запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі, а також у разі, якщо цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист, допускається закритий судовий розгляд (ч. 2 ст. 20 КПК). Обшук особи, а також освідування її, якщо воно пов'язане з необхідністю оголювати освідувану людину, може проводити тільки слідчий тієї самої статі, що й обшукуваний чи освідуваний та в присутності понятих тієї самої статі (ч. 4 ст. 184, ч. 3 ст. 193 КПК). При освідуванні не допускаються дії, які принижують гідність освідуваної особи чи небезпечні для її здоров'я (ч. 3 ст. 193 КПК). Відтворення обстановки та обставин події допускається лише за умови, що виконувані при цьому дії не принижують гідності осіб, які беруть у них участь, і не є небезпечними для їх здоров'я (ч. 2 ст. 194 КПК). Під час обшуку або виїмки слідчий має вжити заходів для того, щоб не було розголошено виявлені при цьому обставини особистого життя обшукуваного та інших осіб, які проживають або тимчасово перебувають у цьому приміщенні (ст. 185 КПК).

Право на свободу та особисту недоторканість. Конституція України у ст. 29 закріпила право кожної людини на свободу та особисту недоторканість. Свобода є найціннішим надбанням людини. Людина може діяти відповідно до свого волевиявлення і робити все, що не заборонено законом та не завдає шкоди правам та свободам інших людей¹.

Принцип недоторканості означає, що ніхто не може бути позбавлений волі, заарештований, затриманий за підозрою у вчиненні злочину, підданий особистому обшуку, освідуван-

---

¹ Тертишник В.М. Уголовный процесс. — Харьков, 1999. — С. 33.

ню, судовій експертизі або приводу інакше як на підставі та в порядку, передбачених законом¹.

Кожній затриманій чи заарештованій особі має бути негайно повідомлено про мотиви або затримання, роз'яснено її права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто або користуватися допомогою захисника. Затриманий має право оскаржити затримання в суді.

Про арешт, затримання має бути негайно повідомлено родичів заарештованої чи затриманої особи (ч. 5 ст. 106 КПК).

Недоторканість житла. Ст.30 Конституції України кожному гарантує недоторканість житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Працівниками міліції для забезпечення виконання покладених на них обов'язків надається право безперешкодно в будь-який час доби входити на територію і в приміщення підприємств, установ, організацій, на земельні ділянки, в житлові будинки та інші приміщення громадян у випадках переслідування злочинців чи припинення злочину, який загрожує життю, а також у випадках стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій (ст. 11 Закону України «Про міліцію» від 20.12.1990 р.).

Незаконний обшук, незаконне виселення чи інші слідчі дії, які порушують недоторканість житла громадян, вчинені посадовою особою, тягнуть за собою кримінальну відповідальність (ст.162 КК).

---

¹ Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / Відп. ред. В. Ф. Бойко, В. Г. Гончаренко. — К., 1997. — С. 32.

Презумпція невинуватості (ст. 62 Конституції). Суть цієї засади полягає у тому, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на примушуваннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи визначаються на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного, держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Закріплені у цій статті положення ґрунтуються на принципі презумпції невинуватості людини, визначеними в ч.2 ст.14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, де зазначається, що кожен обвинувачений у злочині має право вважатися невинуватим, доки винуватість його не буде доведено згідно із законом¹.

Цей принцип означає, що закон вважає обвинуваченого невинуватим, доки ті, хто вважає його винуватим, не доведуть його вину і його винуватість буде встановлено вироком суду, який набрав законної сили. Означає також і те, що, незважаючи на переконання дізнавача, слідчого, прокурора щодо винуватості обвинуваченого, по кожній кримінальній справі має бути забезпечено неухильне дотримання і виконання вимог ст. 22 КПК про всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи. У своєму рішенні від 30.01.2003 за № 3-рп/2003 Конституційний Суд України зазначив, що переконання слідчого і прокурора у вчиненні особою злочину не означає доведення її винуватості, яка відповідно до конституційно закріпленого принципу презумпції невинуватості особи може бути встановлена лише обвинувальним ви-

¹ Міжнародний пакт про громадянські права. Ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР 19 жовтня 1973 р. № 2148—08.

роком суду (ст. 62 Конституції України). Зібрані досудовим слідством справи по суті, за результатами яких суд постановляє обвинувальний вирок, визнаючи особу відповідно невинуватою або винуватою у вчиненні злочину¹. Не може залишитись без перевірки жоден доказ, який свідчить на користь обвинуваченого.

Обов'язковість судових рішень (ст. 124, п. 9 ч. 3 ст. 129 Конституції). Судочинство у справі можна вважати здійсненим лише тоді, коли відповідне судове рішення буде звернено до виконання і виконано.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судові рішення, яким закінчується розгляд справи у суді, ухвалюється іменем України.

Вирок, ухвала і постанова суду, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх державних та громадських підприємств, установ і організацій, посадових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України (ст. 403 КПК України).

Судові рішення інших держав є обов'язковим до виконання на території України за умов, визначених законом, відповідним до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Принцип обов'язковості виконання судового рішення не позбавляє учасників судового процесу права на апеляційне та касаційне оскарження рішення.

В Юридичній енциклопедії роз'яснюється, що «законна сила вироку, рішення — чинність вироків і судових рішень, яка настає у передбачені процесуальним законом строки»².

Своєчасне, повне, точне і безумовне виконання судового рішення підвищує його ефективність, сприяє виконанню завдань судочинства, утвердженню законності в державі.

¹ Правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях і висновках (1997—2003 роки). — К.: Атака. — 2003. — С. 173.

² Юридична енциклопедія. — К., 1999. — Т. 2. — С. 495.

Отже, конституційні засади судочинства є основоположними критеріями цієї діяльності, їх неухильне дотримання при здійсненні правосуддя є гарантією захисту законних прав і свобод людини та громадянина незалежним і безстороннім судом.

Питання до засвоєння теми

---

1. Принцип поділу державної влади в Україні.
2. Поняття та значення конституційних засад (принципів) правосуддя.
3. Здійснення правосуддя виключно судами.
4. Участь народу у здійсненні правосуддя.
5. Одноособовий і колегіальний розгляд справ.
6. Охарактеризуйте принцип незалежності і недоторканності суддів, їх підкорення лише закону.
7. Охарактеризуйте принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом.
8. Розкрийте зміст принципу законності судочинства.
9. Охарактеризуйте принцип державної мови судочинства.
10. Розкрийте зміст принципу — право кожного на правову допомогу.
11. Охарактеризуйте конституційне положення про забезпечення обвинуваченому права на захист.
12. Розкрийте зміст принципу — презумпція невинуватості.
13. Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами.

14. Підтримання державного обвинувачення в суді прокурором.
15. Забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду.
16. Охарактеризуйте принцип забезпечення доведеності вини.
17. Обов'язковість рішень суду.
18. Розкрийте зміст такого принципу, як змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості.

ТЕМА 3

СУДИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

1. Організаційні основи системи судів загальної юрисдикції.
2. Місцеві суди.
3. Апеляційні суди.
4. Вищі спеціалізовані суди.
5. Верховний Суд України.

---

1. Організаційні основи системи судів загальної юрисдикції

Відповідно до Конституції України та ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» систему судів загальної юрисдикції складають:

- місцеві суди;
- апеляційні суди;
- вищі спеціалізовані суди;
- Верховний Суд України.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі спеціалізовані суди.

Єдність системи судів загальної юрисдикції забезпечується:

- єдиними засадами організації та діяльності суду, які визначені Конституцією України, Законом України «Про судоустрій та статус суддів», Кримінально-процесуальним кодексом, Господарським процесуальним кодексом, Цивільним процесуальним кодексом, Кодексом адміністративного судочинства. Вони є обов'язковими для всіх судів, що складають систему судів загальної юрисдикції:

- єдиним статусом суддів, який встановлений Конституцією України та Законом України «Про судоустрій та статус суддів»;
- обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, які закріплені у Конституції України, процесуальних кодексах України, Законі України «Про судоустрій та статус суддів», інших законах;
- забезпеченням Верховним Судом України однакового застосування судами касаційної інстанції норм матеріального права;
- обов'язковістю виконання на території України судових рішень. Це означає, що судові рішення усіх судів загальної юрисдикції, які набрали законної сили є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, місцевого самоврядування, посадовими особами, юридичними і фізичними особами на всій території України;
- єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів, згідно ст. 145 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», цю функцію покладено на Державну судову адміністрацію України, яка здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади;
- фінансуванням судів лише з Державного бюджету України. Фінансування всіх судів в Україні здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, де окремим рядком визначаються видатки на утримання кожного суду загальної юрисдикції та Конституційного Суду України;
- вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування. Регулювання цих питань забезпечується Конституцією України та Законом України «Про судоустрій та статус суддів».

Суди загальної юрисдикції спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ та справ про адміністративні правопорушення.

Як зазначено у Конституції України та Законі України «Про судоустрій та статус судів», система судів загальної юрисдикції будується за принципом територіальності, інстанційності та спеціалізації.

Зупинимося на стислій характеристиці цих понять.

Відповідно до принципу територіальності в кожній адміністративно-територіальній одиниці країни створюються місцеві суди (райони, місті, крім міст районного підпорядкування, райони в місті), яким підвідомчі всі справи, що виникають в межах території. У назві місцевого суду використовується назва населеного пункту, в якому він знаходиться.

Що ж стосується принципу спеціалізації, то слід зазначити, що суди загальної юрисдикції спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. В цих судах може запроваджуватись спеціалізація судів з розгляду конкретних категорій справ.

Розрізняють суди ще й за інстанціями (лат. *instantis* — «майбутній», перекладається як кожен із наступних вищих ступенів у системі державної, судової влади).

Першою інстанцією є місцеві суди, які розглядають і вирішують справи по суті, приймаючи постанови, ухвали, вироки чи рішення.

До другої апеляційної інстанції відносяться апеляційні суди, які розглядають цивільні, кримінальні, господарські, адміністративні справи та справи про адміністративні правопорушення за апеляціями (апеляція — форма оскарження рішень, які не набрали законної сили) на вироки, рішення, ухвали, постанови суду першої інстанції.

Судами третьої касаційної інстанції (касація — форма оскарження рішення, яке набрало законної сили) є вищі спеціалізовані суди, які розглядають справи за касаційними скаргами.

Слід зауважити, що відповідно до ст. ст. 27, 32 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» апеляційний суд і вищий спеціалізований суд у випадках, передбачених процесуальним законом, також можуть розглядати справи відповідної судової юрисдикції як суди першої інстанції, а вищий спеціалізований суд — ще як і апеляційний.

Суди загальної юрисдикції створюються і ліквідуються Президентом України за поданням Міністерства юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого апеляційного суду.

Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності.

Підставами для створення чи ліквідації суду є зміна визначеної Законом України «Про судоустрій та статус суддів» системи судів, потреба поліпшити доступність правосуддя або зміна територіально-адміністративного устрою.

Кількість суддів у судах визначається Державною судовою адміністрацією України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду, при цьому враховується обсяг роботи суду та межі видатків, затверджених у Державному бюджеті на утримання судів.

Адміністративними посадами в судах загальної юрисдикції вважаються посади голови суду та його заступника (заступників).

Голова місцевого суду та його заступник, голова апеляційного суду та його заступники, голова вищого спеціалізованого суду та його заступники призначаються на посади із числа суддів цього суду строком на п'ять років та звільняються з посад Вищою радою юстиції України за поданням відповідної ради суддів. Суддя не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більше ніж два строки підряд.

Голова Верховного Суду України, його заступник обираються строком на п'ять років Пленумом Верховного Суду України.

Перебування судді на адміністративній посаді не звільняє його від виконання повноважень судді відповідного суду по здійсненню правосуддя. У разі звільнення судді з адміністративної посади його повноваження як судді не припиняються.

---

2. Місцеві суди

Закон визначає наступні види місцевих судів: місцеві загальні суди, місцеві господарські суди, місцеві адміністративні суди.

Місцевий суд є судом першої інстанції, який розглядає справи, котрі віднесені процесуальним законом до його підсудності, і за результатом розгляду приймає рішення, ухвалу, постанову, виносить вироки.

Місцевими загальними судами є районні у містах, міські та міські районні суди. До повноважень цих суддів відноситься розгляд цивільних, кримінальних, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, передбачених процесуальним законом.

Місцевими господарськими судами є господарські суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя. Вони розглядають справи, які виникають із господарських правовідносин, а також інших справи, віднесених процесуальним законом до їх підсудності. Сторонами у таких справах є юридичні особи.

Місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, передбачені процесуальним законом. Вони розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи, що виникають із правовідносин у сфері державного управління, місцевого самоврядування) і однією із сторін є представник владних структур. Питання підсудності справ місцевим судам та порядок їх розгляду визначаються процесуальним законодавством.

Місцевий суд складається із суддів місцевого суду, голови суду та його заступника. Про порядок призначення суддів на адміністративні посади йшлося при висвітленні першого питання плану.

Суддя місцевого суду здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом. Для цього він проводить організаційні заходи, процесуальні дії для забезпечення розгляду справ, а також виконує інші повноваження, визначені законом.

Голова місцевого суду представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами. Він визначає; адміністративні повноваження свого заступника; контролює ефективність діяльності апарату суду; вносить керівникові територіального управління Державної судової адміністрації України подання про призначення та звільнення керівника апарату суду, його заступника, а також про їх заохочення чи накладення адміністративного стягнення; видає на підставі акта про призначення чи обрання суддею відповідний наказ; повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України про наявність у суді вакантних посад у десятиденний термін з дня їх утворення; забезпечує виконання рішень зборів місцевого суду та контролює ведення в суді судової статистики; дбає про інформаційно-технічне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства та підвищення кваліфікації суддів; здійснює інші повноваження, передбачені законом. Відповідно до своєї компетенції голова місцевого суду видає накази та розпорядження, а його заступник здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду.

---

3. Апеляційні суди

Як визначено у ст. 5 Міжнародного пакту, кожен має право на перегляд рішення по його справі судовою інстанцією

вищого рівня¹. В Україні це право реалізують суди апеляційної та касаційної інстанцій. Право на апеляційне оскарження судового рішення закріплено у Конституції України (п. 8 ч. 3 ст. 129). Апеляційне провадження є додатковою гарантією справедливості рішення, прийнятого місцевим судом.

Апеляція — це форма оскарження судових рішень, які не набрали законної сили. Особливістю апеляційного розгляду справи є перегляд судом вищої інстанції на підставі апеляції суті рішення місцевого суду шляхом перевірки як розглянутих раніше, так і заново наданих доказів.

У системі судів загальної юрисдикції діють апеляційні суди як суди апеляційної інстанції, які розглядають цивільні, кримінальні, господарські, адміністративні справи та справи про адміністративні правопорушення.

Апеляційними судами з розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення є: апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний суд Автономної Республіки Крим.

Апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які створюються в апеляційних округах відповідно до Указу Президента України.

Мета апеляційного оскарження — максимально запобігти судової помилки при розгляді конкретної справи, забезпечити однакове застосування закону всіма судами загальної юрисдикції.

Апеляційні суди, як суди вищого рівня, мають право не обмежуватися перевіркою законності та обґрунтованості рішення суду першої інстанції, а за принципом змагальності сторін у процесі досліджувати нові докази і залежно від того, що буде встановлено у судовому засіданні, приймати власне рішення.

---

¹ Міжнародний пакт про громадські і політичні права. Ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР 19.10.1973 р. № 2148-08.

До складу апеляційного суду входять судді, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років. З їх числа за поданням відповідної ради суддів Вища рада юстиції призначає голову суду та його заступників.

Відповідно до своїх повноважень апеляційний суд:

- розглядає справи відповідної судової юрисдикції в апеляційному порядку згідно з процесуальним законом;
- у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої інстанції, тобто йдеться про розгляд найбільш складних, резонансних справ;
- аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику;
- надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства;
- здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Суддя апеляційного суду здійснює судочинство у порядку, встановленому процесуальним законом, виконуючи для цього процесуальні дії та організаційні заходи з метою забезпечення розгляду справи. Здійснює інші повноваження, визначені законом.

Голова апеляційного суду представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами. Він визначає: адміністративні повноваження своїх заступників; контролює ефективність діяльності апарату суду, ведення та аналіз судової статистики; організовує вивчення та узагальнення судової практики; забезпечує виконання вимог щодо підвищення кваліфікації суддів, виконання рішень зборів апеляційного суду; вносить Голові Державної судової адміністрації України подання про призначення керівника апарату суду, його заступника, а також про їх звільнення з посад, про застосування до них заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до закону; повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів

України про наявність у суді вакантних посад у десятиденний термін з дня їх створення та здійснює інші повноваження, передбачені законом.

З питань, що належать до його адміністративних повноважень, голова апеляційного суду видає накази та розпорядження. У разі відсутності голови апеляційного суду його адміністративні обов'язки виконує один із заступників за визначенням голови суду, коли ж такого визначення немає — заступник, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду — суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді. Заступники голови суду здійснюють повноваження, визначені головою апеляційного суду.

У складі апеляційного суду можуть створюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції. Судову палату очолює секретар судової палати, який призначається з числа суддів цього суду. Рішення про створення судової палати, її склад, а також призначення секретаря приймається зборами суддів апеляційного суду за пропозицією голови суду. Секретар судової палати організовує роботу відповідної палати, контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до її компетенції, інформує збори суддів апеляційного суду про діяльність судової палати.

---

4. Вищі спеціалізовані суди (касаційна інстанція)

Однією із стадій судочинства є касаційне провадження, змістом якого є перевірка судом вищої інстанції за касаційною скаргою судових рішень апеляційних судів, а також ви-

років місцевих судів і ухвал апеляційних судів, постановлених щодо цих вироків.

У системі судів загальної юрисдикції діють вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції з розгляду цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справ.

Вищими спеціалізованими судами є: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України.

До складу вищого спеціалізованого суду входять судді, обрані на посаду безстроково, з їх числа призначаються голова та його заступники.

У вищому спеціалізованому суді створюються палати з розгляду окремих категорій справ в межах відповідної судової юрисдикції. Очолює судову палату секретар судової палати, який призначається з числа суддів цього суду. Рішення про створення палати, її склад, призначення секретаря приймаються зборами суддів вищого спеціалізованого суду за пропозицією його голови. Секретар судової палати організовує роботу відповідної палати та контролює здійснення аналізу і узагальнення судової практики у справах, які віднесені до її компетенції, інформує збори суддів вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати.

У межах своїх повноважень вищий спеціалізований суд:

- розглядає справи відповідної судової юрисдикції в касаційному порядку згідно з процесуальним законом;
- у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої або апеляційної інстанції;
- аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику;
- надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу су-

дової статистики; дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції;

- здійснює інші повноваження, визначені законом.

Очолює вищий спеціалізований суд голова, який представляє відповідні спеціалізовані суди як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародних організацій. До його компетенції також входить визначення адміністративних повноважень заступників голови вищого спеціалізованого суду. Голова суду контролює ефективність діяльності апарату суду, подає до Державної судової адміністрації України пропозиції про призначення та звільнення керівника апарату суду, його заступника, а також про їх заохочення або накладення дисциплінарного стягнення. Видає на підставі акта про обрання на посаду судді чи звільнення судді з посади відповідний наказ, повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України про наявність у суді вакантних місць, вносить пропозиції відповідно до Закону щодо утворення відповідних місцевих та апеляційних судів, зміни їх територіальної юрисдикції, а також щодо кількості суддів у них.

Він також контролює ведення та аналіз судової статистики, організовує вивчення і узагальнення судової практики та дає про інформаційно-аналітичне забезпечення судів з метою підвищення якості правосуддя, здійснює інші повноваження передбачені законом.

Заступники голови вищого спеціалізованого суду здійснюють адміністративні повноваження, визначені головою цього суду.

У вищому спеціалізованому суді діє пленум у складі всіх суддів названого суду для вирішення питань, які пов'язані із забезпеченням єдності судової практики у справах відповід-

ної судової юрисдикції та інших питань, віднесених до його повноважень.

Скликає пленум вищого спеціалізованого суду голова цього суду, який вносить на розгляд пленуму питання та головує на його засіданнях.

Пленум за поданням голови вищого спеціалізованого суду призначає та звільняє з посади секретаря пленуму, узагальнює з метою однакового застосування норм права практику застосування матеріального і процесуального закону; приймає рішення про звернення до Верховного Суду України про направлення конституційного подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента та Кабінету Міністрів України, правових актів ВР Автономної Республіки Крим і щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України; заслуховує інформацію про стан правосуддя у відповідній юрисдикції та практику вирішення окремих категорій справ; за результатами узагальнення судової практики дає роз'яснення з питань застосування спеціалізованими судами законодавства при вирішенні справ відповідної судової юрисдикції (ці роз'яснення носять рекомендаційний характер); розглядає та вирішує інші питання, віднесені до його повноважень.

Пленум скликається його головою у разі потреби або на вимогу не менше як п'ятої частини від складу суддів вищого спеціалізованого суду, але не менше двох разів на рік. Про день і час скликання пленуму його учасники повідомляються не пізніше як за десять днів до засідання.

На засідання пленуму можуть бути запрошені судді судів відповідної спеціалізації, представники органів державної влади, наукових установ, засобів масової інформації та інші особи.

Постанови пленуму приймаються більшістю голосів членів пленуму відкритим голосуванням, підписуються головою та секретарем пленуму. Вищий спеціалізований суд

має офіційний друкований орган, в якому публікуються постанови пленуму, а також матеріали судової практики вищого спеціалізованого суду та інших судів відповідної судової юрисдикції, інші матеріали.

При вищому спеціалізованому суді створюється Науково-консультативна рада з числа висококваліфікованих фахівців у галузі права для попереднього розгляду проектів постанов вищого спеціалізованого суду, підготовка яких потребує наукового забезпечення. Пленум вищого спеціалізованого суду затверджує положення про Науково-консультативну раду та визначає її персональний склад.

Крім апеляційного і касаційного перегляду судових рішень процесуальне законодавство України передбачає перегляд судових рішень, що набрали законної сили за нововиявленими обставинами. На цій стадії судочинства проводиться перегляд судових рішень, які набрали законної сили, внаслідок нових обставин, а також неправильного застосування закону та істотних порушень вимог процесуального закону, що істотно вплинули на правильність судового рішення. Перегляд судових рішень необхідний, оскільки він створює додаткові процесуальні гарантії захисту прав учасників процесу, виправляє помилки, допущені судом.

Нововиявлені обставини — факти, які хоча й існували та мали значення для вирішення справи, але про них не було відомо раніше ні особам, що проводили розслідування по справі, ні суду під час постановлення вироку, рішення, ухвали чи постанови¹.

Приводом для перегляду справ на цій стадії є заяви зацікавлених як фізичних, так і юридичних осіб. Заяви подаються прокурору, який з метою перевірки вправі витребувати справу із суду. Залежно від результатів перевірки прокурор вирішує питання про подання заяви до суду про пе-

---

¹ Юридичний словник. — К., 1983. — С. 466.

регляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Заява про перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами розглядається апеляційним чи касаційним судом за правилами, встановленими для касаційного перегляду рішень.

Відповідно до ст. 400⁵ КПК України нововиявленими обставинами визнаються: фальсифікація доказів, неправильність перекладу, а також показань свідка, потерпілого, обвинуваченого, підсудного, висновку і пояснень судового експерта, на яких ґрунтується вирок; зловживання прокурора, дізнавача, слідчого чи суддів під час провадження по справі; всі інші обставини, які не були відомі суду при винесенні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність засудження або виправдання підсудного.

У ст. 245 Кодексу адміністративного судочинства визначені підстави для перегляду постанов або ухвал суду за нововиявленими обставинами. До цих обставин віднесено: істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення; встановлення вироком, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення; скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, належить переглянути; встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано.

Аналогічними є підстави перегляду рішень або ухвал суду, які набрали законної сили у зв'язку із нововиявленими обставинами, визначені у ст. 361 Цивільного процесуального кодексу України.

Отже, перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами є додатковою важливою гарантією забезпечення законності та справедливості при здійсненні судочинства.

---

5. Верховний Суд України

Як зазначено у ст. 125 Конституції України, найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Закон України від 07.07.2010 «Про судоустрій та статус суддів» порівняно із Законом України від 07.01.2002 «Про судоустрій» суттєво обмежив роль Верховного Суду України і відніс до його компетенції:

- перегляд справ з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом;
- перегляд справ у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;
- надання висновку про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину;
- внесення за зверненням Верховної Ради України письмового подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- звернення до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

До складу Верховного Суду України входять двадцять суддів — по п'ять від кожної спеціалізованої юрисдикції (цивільної, кримінальної, господарської, адміністративної), з числа яких обирається Голова Верховного Суду України та його заступник.

Суддею Верховного Суду України може бути особа, яка має стаж роботи на посаді судді не менше п'ятнадцяти років, або суддя Конституційного Суду України.

У Верховному Суді України діє Пленум Верховного Суду України для вирішення питань, визначених Конституцією і згаданим Законом. Верховний Суд України має офіційний друкований орган та може бути співзасновником інших друкованих видань. При Верховному Суді України створюється Науково-консультативна рада.

Суддя Верховного Суду України бере участь у розгляді справи у порядку, встановленому процесуальним законом та питань, що виносяться на засідання Пленуму Верховного Суду України. Також аналізує судову практику та вносить у встановленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства та його застосування, здійснює інші повноваження, визначені законом.

Голова Верховного Суду України:

- представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, з судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;
- визначає адміністративні повноваження заступника Голови Верховного Суду України;
- скликає Пленум Верховного Суду України; вносить на його розгляд подання щодо призначення на посаду секретаря Пленуму; вносить на розгляд Пленуму питання та головує на його засіданнях;
- видає на підставі акта про обрання на посаду судді Верховного Суду України або звільнення його з посади відповідний наказ;

- повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України про наявність вакантних посад у Верховному Суді України в десятиденний строк з дня їх створення;
- контролює ефективність діяльності апарату суду, вносить Голові Державної судової адміністрації України подання про призначення на посаду керівника апарату суду та його заступника, про звільнення їх з посад, а також про застосування до них заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;
- інформує Пленум Верховного Суду України про діяльність Верховного Суду України;
- здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Голова Верховного Суду України з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження. У разі відсутності Голови Верховного Суду України його повноваження здійснює його заступник, а за відсутності заступника — суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Голова Верховного Суду України обирається на посаду строком на п'ять років та звільняється з посади Пленумом Верховного Суду України більшістю голосів шляхом таємного голосування.

Пленум Верховного Суду України з питання обрання Голови Верховного Суду України скликається не пізніше одного місяця з дня припинення повноважень попереднього Голови.

Процедура обрання на посаду Голови Верховного Суду України та його звільнення з посади встановлюється Регламентом Пленуму Верховного Суду України, який затверджується Пленумом. Не допускається зміна регламентної процедури менше ніж за шість місяців до закінчення строку повноважень Голови Верховного Суду.

Голова Верховного Суду України може бути достроково звільнений з посади на підставах, встановлених законом. Його повноваження припиняються достроково внаслідок

висловлення йому недовіри Пленумом Верховного Суду України. Висловлення недовіри Голові Верховного Суду України оформлюється Постановою Пленуму Верховного Суду. Це питання розглядається Пленумом Верховного Суду України за поданням не менш як п'ятої частини суддів від його складу, скріпленим їх підписами. Подання має бути вмотивованим.

Порядок дострокового припинення повноважень Голови Верховного Суду України внаслідок висловлення йому недовіри Пленумом Верховного Суду України визначається Законом. Регламент Пленуму Верховного Суду України щодо цього порядку не застосовується.

Заступник Голови Верховного Суду України обирається на посаду строком на п'ять років та звільняється з посади Пленумом Верховного Суду України. Він також може бути достроково звільнений з посади відповідно до Регламенту Пленуму Верховного Суду України.

Заступник Голови Верховного Суду України здійснює адміністративні повноваження, які визначені Головою Верховного Суду України.

Пленум Верховного Суду України є колегіальним органом, до складу якого входять усі судді Верховного Суду. Його повноваження визначаються Конституцією України та ЗУ від 07.07.2010 «Про судоустрій та статус суддів».

Пленум Верховного Суду України:

- обирає на посаду та звільняє Голову Верховного Суду України та його заступника у порядку, встановленому законом;
- призначає на посаду з числа суддів Верховного Суду України та звільняє з посади секретаря Пленуму Верховного Суду України;
- заслуховує інформацію Голови Верховного Суду України, заступника Голови Верховного Суду України про їх діяльність;

- надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судової системи та діяльності Верховного Суду України;

- приймає рішення про звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України;

- надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

- затверджує Регламент Верховного Суду України.

Засідання Пленуму Верховного Суду України є повноважними за умови присутності на ньому не менше двох третин від складу Пленуму. На засідання Пленуму можуть бути запрошені представники державної влади, наукових установ, громадських організацій, засобів масової інформації та інші особи.

Пленум Верховного Суду України скликається Головою Верховного Суду України у разі потреби або на вимогу не менш як четвертої частини від складу його суддів, але не рідше одного разу на три місяці. У разі відсутності Голови Верховного Суду України Пленум скликається його заступником. Про день і час скликання та питання, які виносяться на його розгляд, учасники засідання повідомляються не пізніше як за десять днів. У цей же строк надсилаються матеріали щодо питань, які виносяться на розгляд Пленуму.

Засідання Пленуму веде Голова Верховного Суду України, у разі його відсутності — його заступник відповідно до Регламенту.

Порядок роботи Пленуму Верховного Суду України встановлюється Законом та прийнятим відповідно до нього Регламентом Верховного Суду України. З розглянутих пи-

тань Пленум Верховного Суду України приймає постанови, які підписуються головоючим на засіданні та секретарем Пленуму.

Секретар Пленуму Верховного Суду України організовує роботу секретаріату Пленуму, підготовку його засідань, забезпечує ведення протоколу та контролює виконання постанов, прийнятих Пленумом Верховного Суду України.

При Верховному Суді України Утворюється Науково-консультативна рада з числа висококваліфікованих фахівців у галузі права для попереднього розгляду проектів постанов Пленуму Верховного Суду України стосовно подання висновків щодо проектів законодавчих актів та з інших питань, що стосуються діяльності Верховного Суду України, підготовка яких потребує наукового забезпечення. Порядок організації та діяльності Науково-консультативної ради визначається положенням, яке затверджується Пленумом Верховного Суду України.

Верховний Суд України має офіційний друкований орган, в якому публікуються постанови Пленуму Верховного Суду України, а також матеріали судової практики Верховного Суду України та інших судів загальної юрисдикції, матеріали з питань організації діяльності судів загальної юрисдикції тощо.

Питання до засвоєння теми

---

1. Розкрийте значення терміну «суд».
2. Ознаки, що притаманні суду і відрізняють його від інших органів.
3. Засади організації судової влади, визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів».
4. Завдання суду.

5. Система судів загальної юрисдикції, визначена у Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

6. Забезпечення єдності системи судів загальної юрисдикції.

7. Принципи побудови судів загальної юрисдикції, закріплені в Конституції України та Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

8. Порядок створення і ліквідації судів загальної юрисдикції.

9. Порядок призначення на адміністративні посади в судах загальної юрисдикції.

10. Місцеві суди та їх повноваження.

11. Апеляційні суди та їх повноваження.

12. Види, склад та повноваження вищих спеціалізованих судів.

13. Верховний Суд України: склад та повноваження.

14. Пленум Верховного Суду України та його повноваження.

ТЕМА 4

ПРОФЕСІЙНІ СУДДІ, НАРОДНІ ЗАСІДАТЕЛІ ТА ПРИСЯЖНІ

1. Загальні положення статусу судді.
2. Професійні судді.
3. Народні засідателі та присяжні.
4. Вища кваліфікаційна комісія суддів України.
5. Вища рада юстиції України.
6. Державна судова адміністрація.

---

1. Загальні положення статусу судді

Здійснюючи правосуддя, суддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Він здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому верховенством права. Втручання у його діяльність щодо здійснення правосуддя забороняється і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які знаходяться у його провадженні, крім випадків, установлених законом. У разі загрози його незалежності він має право звернутися з повідомленням про це до Ради суддів України, яка зобов'язана невідкладно перевірити і розглянути таке звернення за участю судді та вжити необхідних заходів для усунення загрози.

Судді у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежними і підкоряються тільки закону і нікому не підзвітні.

Базуючись на конституційному положенні про незалежність суддів, Закон України від 07.07.2010 р. «Про судоустрій і статус суддів», визначає, що незалежність суддів забезпечується:

- особливим порядком його призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення;
- недоторканністю та імунітетом судді;
- незмінюваністю судді;
- порядком здійснення судочинства, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення;
- заборонаю втручання у здійснення правосуддя;
- відповідальністю за неповагу до суду чи судді;
- окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, встановленим законом;
- належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді;
- функціонуванням органів суддівського самоврядування;
- визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту;
- правом судді на відставку.

Суддю не може бути переведено до іншого суду без його згоди.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, а також фізичні і юридичні особи та їх об'єднання зобов'язані поважати незалежність судді та не посягати на неї.

Суддя є недоторканим. Він не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення судом обвинувального вироку.

Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, має бути негайно звільнений після з'ясування його особи. Суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, окрім суду.

Кримінальна справа щодо судді може бути порушена лише Генеральним прокурором України або його заступником.

Відсторонення судді від посади у зв'язку із притягненням його до кримінальної відповідальності здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України.

Проникнення у житло, інше володіння судді чи його службове приміщення, особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук, огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть проводитися лише за судовим рішенням.

Підсудність справи щодо обвинувачення судді визначається Головою Верховного Суду України.

За шкоду, яка завдана судом, відповідає держава на підставах та в порядку, встановлених законом.

Вияв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу чи присутні у судовому засіданні, тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Перебування на посаді судді не сумісне із зайняттям посади в іншому будь-якому органі державної влади, органі місцевого самоврядування. Суддя не має права поєднувати свою діяльність з підприємницькою або адвокатською, будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової і творчої).

Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках.

Права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначені Конституцією, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», процесуальними та іншими законами.

Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

---

2. Професійні судді

Як зазначено у ст. 127 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють професійні судді та у визначених законом випадках — народні засідателі і присяжні. Вони є носіями судової влади в державі і реалізують її шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур.

Професійним суддею є громадян України, який відповідно до Конституції України та Закону України від 07.07.2010 «Про судоустрій і статус суддів» призначений чи обраний суддею і займає штатну суддівську посаду в одному із судів України та здійснює правосуддя на професійній основі.

На посаду судді може бути рекомендований Вищою кваліфікаційною комісією суддів України громадянин України, не молодше двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше ніж три роки, проживає в Україні не менше десяти років і володіє державною мовою.

Суддями спеціалізованих судів можуть бути особи, які мають фахову підготовку з питань юрисдикції цих судів. Ці судді відправляють правосуддя лише у складі колегій.

Додаткові вимоги до кандидатів на посаду судді вищого рівня встановлюються названим Законом.

Не можуть бути рекомендовані на посаду судді громадяни:

- визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;
- які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків судді;
- які мають не зняту чи не погашену судимість.

Вимоги, які висувуються до професійних суддів, порядок захисту їх професійних інтересів, умови та забезпечення їх соціального захисту встановлені Конституцією України та згаданим вище Законом.

Добір кандидатів на посаду судді здійснюється з числа осіб, які відповідають вимогам, встановленим Конституцією України та ст. 64 Закону, за результатами проходження спеціальної підготовки та складання кваліфікаційного іспиту.

При доборі кандидатів на посаду судді забезпечується рівність їхніх прав незалежно від расової приналежності, політичних, релігійних переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, мовних або інших ознак.

Кожен, хто відповідає встановленим вимогам до кандидата на посаду судді, має право звернутися до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України із заявою про участь у доборі кандидатів на посаду судді.

Кандидати, які пройшли відбір на посаду судді, проходять теоретичну підготовку у спеціалізованому юридичному вищому навчальному закладі та практичну — у Національній школі суддів України.

За результатами спеціальної підготовки кандидати отримують відповідний документ. Матеріали щодо кандидатів, які успішно пройшли підготовку, направляються до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України для складання кваліфікаційного іспиту. Він проводиться у формі письмового анонімного тестування та виконання практичного завдання з метою виявлення рівня практичних навичок та умінь застосування закону.

Вища кваліфікаційна комісія за результатами конкурсного добору надсилає до Вищої ради юстиції відповідно до кількості вакантних посад рекомендації про призначення кандидатів суддями.

Відповідно до внесеної Вищою кваліфікаційною комісією суддів України рекомендацією Вища рада юстиції вносить подання Президентові України про призначення кандидата на посаду судді. Призначення на посаду судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України.

У межах п'ятирічного строку суддя може бути переведений на роботу на посаді судді до іншого суду або до суду ін-

шої юрисдикції за його письмовою заявою до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Переведення судді у межах п'ятирічного строку здійснюється Президентом України.

Суддя, термін повноважень якого закінчився, за його заявою має бути рекомендований Вищою кваліфікаційною комісією суддів України для обрання його Верховною Радою на посаду судді безстроково, якщо відсутні визначені законом обставини, що перешкоджають цьому, про що направляється відповідне подання до Верховної Ради України.

Подання про обрання кандидата на посаду судді безстроково розглядається на пленарному засіданні Верховної Ради. Рішення приймається більшістю голосів від конституційного складу Верховної Ради України і оформляється її постановою.

Переведення судді, обраного безстроково, з одного суду до іншого суду того самого рівня і спеціалізації здійснюється Президентом України за письмовою заявою судді.

Переведення судді, обраного безстроково, до суду іншого рівня тієї ж спеціалізації чи до суду іншої спеціалізації здійснюється Верховною Радою України.

Суддя має право брати участь у суддівському самоврядуванні для вирішення питань внутрішньої діяльності суду. Судді можуть створювати об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня. Суддя має право вдосконалювати свій професійний рівень та проходити для цього відповідну підготовку.

У ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що при здійсненні правосуддя суддя зобов'язаний:

- своєчасно, справедливо, безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад судочинства;

- дотримуватися правил суддівської етики;
- дотримуватися присяги судді;
- дотримуватися вимог щодо несумісності;
- не розголошувати відомості, які складають таємницю, в тому числі таємницю нарадчої кімнати, відомості про особисте життя громадян та інші відомості, про які дізнався під час розгляду справи у судовому засіданні, для забезпечення нерозголошення яких було прийнято рішення про закрите судове засідання;

- не допускати вчинків та будь-яких дій, які порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, незалежності та неупередженості;

- подавати щорічно для оприлюднення на офіційному веб-порталі судової влади декларацію про майновий стан (доходи, цінні папери, нерухоме, цінне нерухоме майно, банківські вклади, фінансові зобов'язання судді, членів його сім'ї та осіб, з якими він спільно проживає пов'язаний спільним побутом, та про його видатки).

Питання етики суддів визначається Кодексом суддівської етики, який затверджується з'їздом суддів.

Особа, вперше призначена на посаду судді, складає присягу в присутності Президента України, текст якої підписується судьєю і зберігається в його особовій справі.

Суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження. У ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначені підстави дисциплінарної відповідальності:

- ◆ істотне порушення норм процесуального права при здійсненні правосуддя, пов'язане, зокрема, з відмовою у доступі особи до правосуддя з підстав, не передбачених законом, порушення правил підсудності чи підвідомчості, необґрунтоване вжиття заходів забезпечення позову, порушення вимог щодо розподілу та реєстрації справ у суді;

- ◆ невжиття судьєю заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом;

◆ порушення вимог щодо неупередженого розгляду справи, зокрема правил щодо відводу (самовідводу);

◆ систематичне або грубе одноразове порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя;

◆ розголошення таємниці, охороняється законом, в тому числі таємниці нарадчої кімнати або таємниці, яка стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;

◆ неподання чи невчасне подання для оприлюднення декларації про майновий стан, відображення в ній завідомо неправдивих відомостей.

Дисциплінарне провадження здійснюють Вища кваліфікаційна комісія щодо суддів місцевих та спеціалізованих судів та Вища рада юстиції щодо суддів Вищих спеціалізованих судів та суддів Верховного Суду України.

У відповідності з ч. 5 ст. 126 Конституції України суддя суду загальної юрисдикції звільняється з посади органом, який його обрав чи призначив.

Підстави для звільнення судді з посади наступні:

• закінчення строку, на який його призначено або обрано;

• досягнення суддею шістдесяти п'яти років;

• неможливість виконувати свої повноваження за станом здоров'я;

• порушення суддею вимог щодо несумісності;

• порушення суддею присяги;

• набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

• припинення його громадянства;

• визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;

• подання суддею заяви про відставку або про звільнення за власним бажанням.

Повноваження судді також припиняються у разі його смерті.

3. Народні засідателі та присяжні

Відповідно до ст. 124 Конституції України народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. У ст. 57 Закону України від 07.07.2010 р. «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що народним засідателем є громадянин України, який у випадках, визначених процесуальним законом, вирішує справи у складі суду разом із суддею, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Народні засідателі під час розгляду і вирішення справ користуються повноваженнями судді. Вони зобов'язані своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону та з дотриманням правил судочинства; дотримуватися правил суддівської етики та виявляти повагу до учасників процесу, не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі і таємницю нарадчої кімнати та закритого судового засідання.

Народним засідателем може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду. Голова суду формує список народних засідателів, які відповідають вказаним вимогам і дали згоду бути народними засідателями. Список затверджується рішенням відповідної місцевої ради на чотири роки і переглядається у разі необхідності, але не рідше ніж раз на два роки.

Список народних засідателів публікується в друкованих засобах масової інформації відповідної місцевої ради.

До списку народних засідателів не підлягають включенню громадяни:

- визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;
- які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків судді;

- які мають не зняту чи не погашену судимість;
- народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, адвокати, нотаріуси;

- громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років;
- особи, які не володіють державною мовою.

Особа, включена до списку народних засідателів, зобов'язана повідомити суд про обставини, які унеможливають її участь у здійсненні правосуддя у разі наявності таких обставин.

Та особа, котра відповідно до названих вимог не може бути включена до списку народних засідателів, але вже була до нього включена, звільняється від виконання обов'язків народного засідателя головою суду.

Від виконання обов'язків народного засідателя головою відповідного суду звільняються:

- ◆ особи, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, по догляду за дитиною, а також ті, що мають дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку або утримують дітей-інвалідів, інших хворих або членів сім'ї похилого віку;

- ◆ керівники або заступники керівників органів місцевого самоврядування;

- ◆ особи, які через свої релігійні переконання вважають для себе неможливою участь у здійсненні правосуддя.

Від обов'язків народного засідателя можуть звільнитися й інші особи, якщо голова суду визнає поважними причини, на які вони посилаються.

Звільнення від виконання обов'язків народного засідателя внаслідок відводу (самовідводу) у конкретній справі здійснюється в порядку, встановленому процесуальним законом.

Для здійснення правосуддя народні засідателі залучаються судом в порядку черговості на строк не більше одного місяця протягом року, крім випадків, коли продовження цього стро-

ку зумовлено необхідністю закінчити розгляд справи, розпочатої за їхньої участі.

Суд надсилає письмове запрошення для участі у правосудді народному засідателю не пізніше ніж за сім днів до початку судового засідання. У запрошенні зазначаються права й обов'язки народного засідателя та вимоги до нього, а також підстави для звільнення від виконання обов'язків. Одночасно із запрошенням надається письмове повідомлення для роботодавця про залучення особи як народного засідателя.

Роботодавець, отримавши повідомлення, зобов'язаний звільнити народного засідателя на час виконання ним обов'язків зі здійснення правосуддя. Відмова у звільненні від роботи вважається неповагою до суду.

У свою чергу, народний засідатель зобов'язаний своєчасно з'явитися до суду для участі у судовому засіданні. Неявка без поважних причин у судове засідання також вважається неповагою до суду.

Народним засідателям за час виконання ними обов'язків у суді виплачується винагорода в розмірі їх середньомісячного заробітку чи пенсії, але не менше прожиткового мінімуму для працездатної особи. Відшкодовуються витрати на проїзд, наймання житла, а також виплачуються добові. Ці виплати здійснюються територіальними управліннями Державної судової адміністрації за рахунок коштів Держбюджету.

За народними засідателями на час виконання ними обов'язків у суді за місцем основної роботи зберігаються всі гарантії та пільги, передбачені законом. Період виконання ними обов'язків у суді зараховується до трудового стажу. Звільнення народного засідателя з роботи або переведення на іншу роботу без його згоди під час виконання обов'язків у суді не допускається. На них поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів, встановлені законом, на час виконання ними обов'язків зі здійснення правосуддя. За обґрунтованим клопотанням народного засідателя заходи безпеки щодо нього можуть вживатися і після виконання цих обов'язків.

На відміну від народних засідателів, які вирішують у складі суду справи разом з професійними суддями та під час здійснення правосуддя користуються всіма правами судді, присяжні залучаються до здійснення правосуддя, але при цьому не наділені статусом судді.

Присяжними визнаються громадяни України, які у випадках, передбачених процесуальним законом, залучаються до здійснення правосуддя, забезпечуючи, згідно з Конституцією України, безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Суд присяжних створюється для розгляду у першій інстанції судових справ, визначених процесуальним законом.

Обставини, що перешкоджають особі виконувати обов'язки присяжного та виключають можливість залучення її до виконання обов'язків присяжного, аналогічні тим, що передбачені для народних засідателів.

За присяжними на час виконання ними обов'язків у суді за місцем основної роботи зберігаються всі гарантії і пільги, передбачені законом. Час виконання ними цих обов'язків зараховується до всіх видів трудового стажу. Звільнення з роботи або переведення на іншу роботу без його згоди під час виконання ним обов'язків у суді не допускається.

Сьогодні в Україні не створений інститут присяжних, очевидно, це є справою майбутнього.

---

4. Вища кваліфікаційна комісія суддів України

Вища кваліфікаційна комісія суддів України є постійно діючим органом у системі судоустрою України. Статус, склад, повноваження та інші питання, пов'язані з її діяльністю, регулюються Законом України 07.07.2010 «Про су-

доустрій і статус суддів» (розділ VI, глава 2). До складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України входять одинадцять членів, які є громадянами України, мають вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менше двадцяти років. Зокрема:

- шість суддів, які призначаються з'їздом суддів України;
- дві особи, які призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ;
- одна особа, яка призначається Міністром юстиції України;
- одна особа, яка призначається Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;
- одна особа, яка призначається Головою Державної судової адміністрації.

Строк повноважень члена Вищої кваліфікаційної комісії становить три роки. Одна і та сама особа не може здійснювати повноваження члена Комісії два строки підряд.

Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів на час здійснення повноважень відряджаються до Комісії і не можуть виконувати професійні обов'язки за основним місцем роботи. За ними на час здійснення повноважень зберігаються статус та місце роботи.

До складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не можуть бути призначені народні депутати, члени Кабінету Міністрів України, голови судів, їх заступники, секретарі судових палат, члени Ради суддів, Вищої ради юстиції, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, а також посадові особи, які мають дисциплінарне стягнення.

Закон визначив повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів відповідно до яких вона:

- ◆ веде облік даних про кількість посад судді у судах загальної юрисдикції, в тому числі і вакантних;
- ◆ веде облік даних про кількість адміністративних посад у судах загальної юрисдикції та негайно повідомляє відповідну

раду суддів, Вищу раду юстиції про вакантну посаду голови суду, заступника голови суду;

- ◆ проводить добір кандидатів на посаду судді вперше, в тому числі організує проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та приймає кваліфікаційний іспит;

- ◆ вносить до Вищої ради юстиції рекомендацію про призначення кандидатів на посаду судді для подальшого відповідного подання Президентіві України;

- ◆ надає рекомендацію про обрання на посаду судді безстроково або відмовляє у наданні такої рекомендації;

- ◆ визначає потреби у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України;

- ◆ приймає рішення про відсторонення судді від посади у зв'язку із притягненням його до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України;

- ◆ розглядає заяви та повідомлення про дисциплінарну відповідальність суддів місцевих та апеляційних судів та за наявності підстав порушує дисциплінарні справи і здійснює дисциплінарне провадження;

- ◆ приймає рішення за результатами дисциплінарного провадження і за наявності підстав застосовує дисциплінарне стягнення до суддів місцевих та апеляційних судів;

- ◆ приймає рішення про дострокове зняття застосованого до судді дисциплінарного стягнення;

- ◆ здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Для здійснення своїх повноважень Вища кваліфікаційна комісія має право витребувати та одержувати необхідну інформацію від суддів, Державної судової адміністрації України, органів суддівського самоврядування та інших судових органів, органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб, підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності та підпорядкуван-

ня, об'єднань громадян та окремих фізичних осіб. Ненадання інформації тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Організація роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів регулюється ст. 94 Закону. Вища кваліфікаційна комісія суддів України обирає зі свого складу голову Комісії, одного заступника голови та секретаря.

На голову Комісії покладаються обов'язки організації роботи Комісії, визначення обов'язків заступника, проведення засідань. Секретар Комісії здійснює підготовку засідань та забезпечує діловодство.

Засідання Комісії проводяться відкрито і гласно, крім випадків, установлених законом.

Для здійснення перевірки даних щодо наявності підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України діє автоматизована система визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів, який проводитиме таку перевірку. Положення про цю систему затверджується Радою суддів України за погодженням з Державною судовою адміністрацією.

Член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України має право ознайомлюватися з матеріалами, поданими на розгляд Комісії, брати участь у їх дослідженні та перевірці, наводити свої мотиви та міркування, подавати додаткові документи з питань, що розглядаються, висловлювати письмово окрему думку щодо рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідно до ст. 97 Закону може бути оскаржене до суду. У той же час, як зазначено у ст. 77 Закону, рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про відмову у рекомендації кандидата для обрання на посаду судді безстроково може бути оскаржено до Вищої ради юстиції у порядку, встановленому Законом України від 15.04.1998 р. «Про Вищу раду юстиції».

При Вищій кваліфікаційній комісії суддів України створюється Національна школа суддів України, яка є державною установою, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для судової системи та займається науково-дослідною діяльністю. На неї не поширюється законодавство про вищу освіту. Вона здійснює свою діяльність відповідно до Закону та статуту, який затверджує Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Вона ж призначає ректора і за його поданням проректорів.

Завданням Національної школи суддів є практична підготовка кандидатів на посаду судді, підготовка суддів, яких призначено на посаду вперше або обрано безстроково, періодичне навчання суддів з метою підвищення рівня кваліфікації, підготовка працівників апарату судів, проведення наукових досліджень з питань удосконалення судочинства; вивчення міжнародного досвіду організації діяльності судів, науково-методичне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради юстиції.

Отже, Вища кваліфікаційна комісія суддів України відіграє важливу роль у формуванні суддівського корпусу та забезпеченні відповідного кваліфікаційного рівня суддів.

---

5. Вища рада юстиції України

Значну роль у формуванні суддівського корпусу відіграє Вища рада юстиції України. Її було створено 15 січня 1998 року, тоді ж прийнято Закон України «Про Вищу раду юстиції». Відповідно до Закону Вища рада юстиції України є колегіальним, незалежним органом, відповідальним за формування високопрофесійного корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно

та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень стосовно порушень суддями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність.

До повноважень Вищої ради юстиції, як зазначено у ст. 131 Конституції України та Законі України від 15.01.1998 «Про Вищу раду юстиції», відноситься:

- внесення Президенту України подання про призначення суддів на посаду або звільнення їх з посад;
- прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;
- здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних і місцевих судів, а також прокурорів.

Відповідно до Конституції України Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а Всеукраїнська конференція працівників прокуратури — двох членів.

Крім того, до складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України.

На посаду члена Вищої ради юстиції може бути рекомендований громадянин України, не молодше тридцяти п'яти і не старше шістдесяти років, який проживає в Україні не менше десяти останніх років, володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше десяти років. Строк повноважень членів Вищої ради юстиції становить шість років. Перелічені вимоги не поширюються на осіб, які входять до складу Вищої ради юстиції за посадою.

Вплив на членів Вищої ради юстиції у будь-який спосіб забороняється.

Вища рада юстиції приймає такі акти:

- подання про призначення суддів;
  - подання про звільнення з посади суддів;
  - рішення про порушення вимог щодо несумісності;
  - рішення про дисциплінарну відповідальність;
  - рішення по скарзі на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності;
  - рішення про звільнення члена Вищої ради юстиції у випадках, передбачених законом.
- Вища рада юстиції приймає такі процедурні акти:
- ухвали про відкриття дисциплінарного провадження;
  - ухвали про відкриття провадження щодо вимог законодавства про несумісність;
  - рішення про відмову в поданні про призначення;
  - рішення про відвід (самовідвід) члена Вищої ради юстиції;
  - інші процедурні акти, необхідні для здійснення функцій Вищої ради юстиції.

Вища рада юстиції може притягнути до дисциплінарної відповідальності Голову, заступників Голови та суддів Верховного Суду України, Голову і заступників Голови та суддів вищих спеціалізованих судів у разі порушення ними присяги.

Вища рада юстиції може накласти на цих суддів такі стягнення, як догана або пониження кваліфікаційного класу.

Вища рада юстиції може прийняти рішення про невідповідність судді займаній посаді і надіслати це рішення до органу, який призначив чи обрав суддю.

Вища рада юстиції розглядає скарги на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів спеціалізованих, апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Скаргу на рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у справі про притягнення до дисциплінарної відповідальності може бути подано до Вищої ради юстиції не пізніше одного місяця з наступного дня після вручення судді та-

кого рішення. Якщо строк подачі скарги був порушений з поважних причин, то Вища рада юстиції може його продовжити, а у разі необхідності провести додаткову перевірку обставин та матеріалів справи — не пізніше трьох місяців з дня надходження скарги. Вирішуючи питання про дисциплінарну відповідальність судді, Вища рада юстиції повинна вислухати його пояснення. Розгляд дисциплінарної справи щодо судді за його відсутності допускається лише у разі його нез'явлення на засідання Вищої ради юстиції без поважних причин. Після розгляду скарги Вища рада юстиції може прийняти одне із рішень:

- задовольнити скаргу судді, скасувати рішення про притягнення його до дисциплінарної відповідальності і закрити дисциплінарне провадження;
- задовольнити скаргу повністю або частково і змінити рішення відповідної кваліфікаційної комісії;
- залишити скаргу без задоволення, а рішення відповідної кваліфікаційної комісії — без зміни.

Вища рада юстиції розглядає скарги прокурорів на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Строк подачі прокурором скарги, підстави продовження строку, процедура розгляду скарги на засіданні Вищої ради юстиції та рішення, які приймаються за результатами її розгляду аналогічні тим, що встановлені при розгляді скарг суддів.

---

6. Державна судова адміністрація

З метою організаційного забезпечення діяльності органів судової влади в Україні створена Державна судова адміністрація, яка є Центральним органом виконавчої влади і підзвітна з'їзду суддів України.

Територіальні управління Державної судової адміністрації України створюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі.

Положення про Державну судову адміністрацію України затверджується Радою суддів України.

Відповідно до Закону України від 07.07.2010 «Про судоустрій і статус суддів» Державна судова адміністрація України наділена такими повноваженнями:

- представляє суди у відносинах з Кабінетом Міністрів та Верховною Радою України під час підготовки проекту Закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених названим Законом;

- забезпечує належні умови діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених Законом;

- вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення;

- вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів;

- забезпечує необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації;

- організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства у судах загальної юрисдикції;

- готує матеріали для формування пропозицій щодо бюджету судів;

- організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу в судах; забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового

процесу в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на фінансування відповідних судів;

- забезпечує функціонування автоматизованої системи визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адресів органів державної влади, їх посадових та службових осіб;
- взаємодіє з відповідними органами та установами, в тому числі інших держав, з метою удосконалення організаційного забезпечення діяльності судів;
- організовує діяльність служби судових розпорядників;
- затверджує положення про бібліотеку суду;
- здійснює інші повноваження, визначені законом.

Отже, на Державну судову адміністрацію покладається здійснення заходів фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру, спрямованих на створення належних умов діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, суддівського самоврядування.

Наказом Державної судової адміністрації від 21.04.2004 р. за № 51/04 створено службу судових розпорядників, які забезпечують дотримання особами, котрі перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні.

Питання до засвоєння теми

---

1. Законодавство України про статус суддів.
2. Гарантії незалежності судді.
3. Забезпечення недоторканності судді.
4. Вимоги Закону України 07.07.2010 р. «Про судоустрій і статус суддів» щодо несумісності.

5. Вимоги до кандидатів на посаду судді суду загальної юрисдикції.
6. Добір кандидатів на посаду судді.
7. Статус судді.
8. Порядок призначення та обрання на посаду судді.
9. Права та обов'язки судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя.
10. Підстави для звільнення судді з посади.
11. Народні засідателі: порядок формування списку, права та гарантії їх захисту.
12. Вища кваліфікаційна комісія суддів України: склад, повноваження.
13. Вища Рада юстиції України: склад, повноваження та акти, які нею приймаються.
14. Повноваження Державної судової адміністрації України.

ТЕМА 5

СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

1. Загальні засади суддівського самоврядування.
2. Збори суддів та конференції суддів.
3. Ради суддів.
4. Вищі органи суддівського самоврядування: з'їзд суддів України, Рада суддів України.

---

1. Загальні засади суддівського самоврядування

Для вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні діє суддівське самоврядування, тобто самостійне колективне вирішення зазначених питань професійними суддями.

Суддівське самоврядування є однією з найвищих гарантій забезпечення самостійності судів і незалежності суддів. Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню компетентних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів від втручання в їх роботу, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їх діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами в системі судів.

У Законі України від 07.07.2010 р. «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що до питань внутрішньої діяльності судів належать питання організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їхніх сімей, а також інші питання, які безпосередньо не пов'язані зі здійсненням правосуддя. Рішення із зазначених питань приймаються органом суддівського самоврядування відповідно до закону.

На органи суддівського самоврядування покладені наступні завдання:

- забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади;
- зміцнення незалежності судів, суддів, захист від втручання в їх діяльність;
- участь у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів та контроль за дотриманням установлених нормативів такого забезпечення;
- вирішення питань щодо призначення суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому Законом;
- призначення суддів Конституційного Суду України;
- призначення суддів до складу Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у порядку, встановленому законом.

Порядок здійснення суддівського самоврядування визначається відповідно до Конституції України, названого Закону, іншими законами та регламентами і положеннями, прийнятими органами суддівського самоврядування.

Організаційними формами суддівського самоврядування є збори суддів, ради суддів, конференції суддів, з'їзд суддів України.

Суддівське самоврядування в Україні здійснюється через:

- ◆ збори суддів місцевого суду, апеляційного, Вищого спеціалізованого суду, Верховного Суду України;
- ◆ ради суддів відповідних судів;
- ◆ конференції суддів відповідних судів;
- ◆ Раду суддів України;
- ◆ з'їзд суддів України.

Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів та суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від будь-якого втручання в їх судову діяльність, стверджувати

незалежність суддів, підвищувати рівень роботи з кадрами в судовій системі.

---

2. Збори суддів та конференції суддів

Збори суддів — це зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань. Збори скликаються головою відповідного суду за власною ініціативою чи на вимогу не менш як третини від загальної кількості суддів даного суду. Скликаються збори суддів місцевих та апеляційних судів у міру потреби, але не рідше одного разу на три місяці.

Збори є повноважними, якщо на них присутні більше половини від загальної кількості суддів даного суду. На збори можуть запрошуватись працівники апарату суду, інші особи, але участь у голосуванні беруть лише судді даного суду.

До повноважень зборів суддів місцевих та апеляційних судів відноситься:

- обговорення питань щодо внутрішньої діяльності суду чи конкретних суддів, працівників апарату суду, прийняття з цих питань рішень, котрі є обов'язковими для суддів та працівників суду;
- заслуховування звітів суддів, які обіймають адміністративні посади та керівника апарату суду;
- визначення спеціалізації суддів з розгляду конкретних категорій справ відповідної судової юрисдикції за пропозицією голови суду;
- подання відповідній раді суддів пропозиції щодо делегатів на конференцію суддів;
- здійснення інших повноважень, передбачених законом.

Збори суддів можуть обговорювати питання щодо практики застосування законодавства, вносити свої пропозиції щодо її удосконалення на розгляд Вищого спеціалізованого суду та Верховного Суду України.

Збори суддів Верховного Суду України, збори суддів Вищого спеціалізованого суду скликаються за пропозицією голови відповідного суду або на вимогу не менш як третини від загальної кількості суддів даного суду у міру потреб, але не рідше одного разу на три місяці.

Збори суддів Верховного Суду та збори вищого спеціалізованого суду обговорюють питання щодо внутрішньої діяльності, роботи конкретних суддів чи працівників апарату, приймають з цих питань рішення, обов'язкові для суддів. Заслуховують звіти суддів, які займають адміністративні посади, керівника апарату; здійснюють інші повноваження, передбачені законом.

Збори суддів вищого спеціалізованого суду визначають спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ відповідної судової юрисдикції, приймають рішення про створення палат, їх склад, призначають секретарів палат.

Збори суддів Верховного Суду України та суддів вищих спеціалізованих судів можуть звертатися з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності суду до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які зобов'язані розглянути пропозиції і надати відповідь по суті.

Виконання рішень, прийнятих зборами, покладається на голову суду чи його заступника.

Збори суддів Верховного Суду України та збори вищого спеціалізованого суду подають відповідній раді суддів пропозиції щодо делегатів на конференції суддів та обирають делегатів на з'їзд суддів України, а збори суддів вищого спеціалізованого суду — щодо делегатів на конференцію суддів.

Конференція суддів — це зібрання суддів (делегатів) відповідних судів, на яких обговорюються питання діяльності цих судів і приймаються колективні рішення.

Конференція суддів відповідних судів:

- обговорює і вирішує питання щодо фінансування та організаційного забезпечення діяльності відповідних судів;
- формує відповідну раду суддів та затверджує положення про раду суддів;
- звертається з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності відповідних судів до органів державної влади та місцевого самоврядування;
- заслуховує звіти відповідних рад суддів, інформацію Голови Державної судової адміністрації;
- розробляє пропозиції для внесення на розгляд з'їзду суддів України;
- обирає делегатів на з'їзд суддів України;
- ініціює проведення позачергового з'їзду суддів України у порядку, встановленому Законом;
- обговорює інші питання, віднесені до повноважень органів суддівського самоврядування Законом.

Конференція суддів приймає рішення, які є обов'язковими до виконання для рад суддів та суддів відповідних судів.

У системі судоустрою діють відповідно до системи суддів конференція суддів загальних судів, конференція суддів господарських судів та конференція суддів адміністративних судів.

До складу конференцій суддів загальних судів входять по два судді від АРК, кожної області, міст Києва та Севастополя, з яких один є представником загальних місцевих судів та один — представником апеляційного суду відповідної адміністративно-територіальної одиниці; шість суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ; суддя Верховного Суду України.

До складу конференцій суддів господарських судів та конференцій суддів адміністративних судів входять по одному судді від кожного місцевого, апеляційного суду від-

повідної судової юрисдикції, шість суддів відповідного вищого спеціалізованого суду, суддя Верховного Суду України.

Конференція суддів скликається не рідше одного разу на рік за ініціативою ради суддів. Вона може бути скликана і за ініціативою не менше як однієї третини від складу делегатів останньої конференції суддів. У разі прийняття радою суддів цієї пропозиції ініціатори скликання конференції (не менше як одна третина від складу делегатів останньої конференції) створюють організаційне бюро зі скликання конференції, яке має повноваження ради суддів щодо скликання конференції.

Про день і час роботи конференції та питання, що вносяться на її обговорення, судді відповідних судів повідомляються не пізніше як за п'ятнадцять днів до початку її роботи.

---

3. Ради суддів

У період між конференціями суддів функції суддівського самоврядування виконує відповідна рада суддів.

У системі судоустрою створюються і діють відповідно до системи судів рада суддів загальних судів, рада суддів адміністративних судів та рада суддів господарських судів.

До рад суддів входять по одинадцять суддів, обраних відповідними конференціями суддів.

Рада суддів обирає зі свого складу голову, заступника голови і секретаря ради суддів. Судді, які займають адміністративні посади в судах, секретарі судових палат не можуть бути членами ради суддів.

У період між конференціями рада суддів організовує виконання рішень конференції та контроль за їх виконанням, а

також вирішує питання про скликання конференції суддів. Повноваження і порядок роботи ради суддів визначаються Законом України «Про судоустрій та статус суддів» та положенням про раду суддів, яке затверджується конференцією суддів.

Рада суддів наділена такими повноваженнями:

- здійснює контроль за організацією діяльності відповідних судів, заслуховує інформацію голів цих судів про діяльність судів, інформацію Голови Державної судової адміністрації України з питань організаційно-матеріального забезпечення відповідних судів;

- розглядає питання правового захисту суддів, соціального захисту і побутового забезпечення суддів та їхніх сімей, заслуховує з цих питань представників Державної судової адміністрації України, приймає відповідні рішення;

- вносить подання Вищій раді юстиції щодо призначення суддів на адміністративні посади та звільнення їх з таких посад;

- визначає на основі поданих зборами суддів пропозицій щодо делегатів на конференцію суддів, склад відповідної конференції суддів, виходячи з досвіду роботи кандидатів у делегати та їх авторитету;

- звертається з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності відповідних судів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- приймає інші рішення з питань, віднесених до її повноважень.

Рада суддів звітує про свою діяльність перед відповідною конференцією суддів.

Рішення ради суддів є обов'язковими для суддів, які займають адміністративні посади в суді відповідної судової юрисдикції. Рішення ради суддів може бути скасоване конференцією суддів.

---

4. Вищі органи суддівського самоврядування: з'їзд суддів України, Рада суддів України

Найвищим органом суддівського самоврядування є з'їзд суддів України.

З'їзд суддів України:

- заслуховує звіти про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, стан фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів;

- заслуховує інформацію Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Голови Державної судової адміністрації України про їх діяльність;

- призначає та звільняє суддів Конституційного Суду України відповідно до Конституції і законів України;

- призначає членів Вищої ради юстиції та приймає рішення про припинення їх повноважень відповідно до Конституції і законів України;

- призначає членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

- звертається з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності судів до органів державної влади та їх посадових осіб;

- обирає Раду суддів України;

- розглядає інші питання суддівського самоврядування відповідно до закону.

Рішення з'їзду суддів України є обов'язковим для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів.

З'їзд суддів України скликається Радою суддів України один раз на два роки. Позачерговий з'їзд може бути скликаний за рішенням Ради суддів України або конференції суддів відповідних судів.

На з'їзді суддів України можуть бути присутні Президент України, Голова Верховної Ради України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, члени Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Міністр юстиції України.

Порядок обрання делегатів на з'їзд та порядок його проведення встановлені Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

У період між з'їздами суддів вищим органом суддівського самоврядування є Рада суддів України, яка, як уже зазначалося, обирається з'їздом суддів у складі одинадцяти суддів (по три представники від кожної конференції суддів та по одному — від Конституційного Суду України та Верховного Суду України). Рада суддів України розробляє та організовує виконання заходів по забезпеченню незалежності судів і суддів; розглядає питання правового захисту суддів, соціального захисту суддів та їх сімей, приймає рішення з цих питань; призначає та звільняє Голову Державної судової адміністрації; здійснює контроль за організацією діяльності судів; виконує інші повноваження, передбачені Законом.

Рішення Ради суддів України, прийняті в межах визначених Законом повноважень, є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування. Рішення Ради суддів України може бути скасоване з'їздом суддів України.

Забезпечення роботи з'їзду суддів України, діяльності Ради суддів України, конференцій та рад суддів здійснюється Державною судовою адміністрацією України та її територіальними управліннями за рахунок коштів Державного бюджету України.

Питання до засвоєння теми

---

1. Засади, завдання та організаційні форми суддівського самоврядування.
2. Збори суддів та конференції суддів.
3. Ради суддів.
4. Вищі органи суддівського самоврядування: з'їзд суддів України, Рада суддів України.

ТЕМА 6

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

1. Завдання та принципи діяльності Конституційного Суду України.
2. Склад Конституційного Суду України та порядок призначення суддів Конституційного Суду України, їх повноваження та гарантії діяльності.
3. Повноваження Конституційного Суду України та організація його роботи.
4. Форми звернення до Конституційного Суду України.
5. Провадження у справах в Конституційному Суді України.
6. Рішення і висновки Конституційного Суду України.

1. Завдання та принципи діяльності Конституційного Суду України

Конституційний Суд України посідає особливе місце в системі органів державної влади України. Як визначено Конституцією України, судочинство у державі здійснюється Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції. Конституційний Суд є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні (ст. 124, 147).

Діяльність Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції держави спрямована на захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства Конституції на всій території країни, утвердження України як демократичної, соціальної та правової держави. Результатом діяльності Конституційного

Суду є його рішення та висновки, в яких викладені правові позиції з конкретних питань, що виникають у практиці застосування Конституції та законів України.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції та законів України. З цих питань він ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскарженими. Конституційний Суд виносить остаточне рішення у розв'язанні правової проблеми, а його роз'яснення є офіційним тлумаченням закону, яке має найвищу юридичну силу. З точки зору розуміння змісту закону і його роз'яснення, Конституційний Суд, образно кажучи, є істиною в останній інстанції. Даючи тлумачення відповідному положенню закону, він фактично встановлює нову форму регулювання правовідносин. Про юридичну силу рішень Конституційного Суду свідчить і те, що закони, інші нормативно-правові акти, їх окремі положення, які визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення рішення про їх неконституційність. Рішення Конституційного Суду є також підставою для зміни законів та інших нормативно-правових актів з метою приведення їх у відповідність до Конституції. Отже, виходячи з викладеного, рішення Конституційного Суду мають важливе значення для забезпечення реалізації в Україні принципу верховенства права.

Закон України від 16.10.1996 р. «Про Конституційний Суд» проголошує, що завданням Конституційного Суду є гарантування Конституції як Основного Закону держави на всій території України (ст. 2).

Організація, повноваження та порядок діяльності Конституційного Суду України визначаються Конституцією України та названим Законом.

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності,

рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих рішень.

Стисло охарактеризуємо основні принципи діяльності Конституційного Суду України.

Принцип верховенства права вимагає від Конституційного Суду при розв'язанні питань, які підпадають під його юрисдикцію, керуватися Конституцією та законами України, діяти правовими методами.

Принцип незалежності означає, що Конституційний Суд України при реалізації своїх повноважень діє самостійно та є незалежним від будь-якого незаконного впливу.

Принцип колегіальності означає, що судочинство Конституційним Судом здійснюється колегіально. Рішення приймаються, а висновки даються Конституційним Судом України поіменним голосуванням. Судді Конституційного Суду не мають права утримуватись від голосування. Рішення та висновки мотивуються письмово і підписуються окремо суддями Конституційного Суду, які голосували за їх прийняття і які голосували проти їх прийняття, та оприлюднюються.

Рівноправність суддів Конституційного Суду України полягає у тому, що кожен із них володіє одним голосом і рівним правом скористатися ним при виконанні суддівських обов'язків.

Гласність діяльності Конституційного Суду України забезпечується відкритістю та усністю судового процесу, а рішення і висновки публікуються у «Віснику Конституційного Суду України» та інших офіційних виданнях України.

Повнота і докладність — це право сторін надавати у розпорядження суду будь-які документи, які мають значення для правильного вирішення питання, а з іншого боку — обов'язок суду повно, всебічно дослідити докази, подані сторонами для обґрунтування своїх позицій. Для цього Конституційний Суд України має право витребувати від Верховної Ради, Президента, прем'єр-міністра, Генераль-

ного прокурора України, суддів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій всіх форм власності, політичних партій, об'єднань громадян, окремих громадян необхідні документи, матеріали з питань, котрі готуються Конституційним Судом до розгляду.

Суддя Конституційного Суду має право оприлюднювати свою власну думку з питань, що стосуються провадження в Конституційному Суді, лише щодо тих справ, відносно яких вже прийнято рішення чи дано висновок.

Принцип обґрунтованості рішення Конституційного Суду полягає у вмотивованості рішень та висновків з посиланням на Конституцію, закони України та інші нормативні акти.

---

2. Склад Конституційного Суду України та порядок призначення суддів Конституційного Суду України, їх повноваження та гарантії діяльності

Конституційний Суд України складається із вісімнадцяти суддів. Президент України, Верховна Рада та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду.

Президент проводить консультації з Прем'єр-міністром та міністром юстиції щодо кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України.

Особа вважається призначеною на посаду судді конституційного Суду України після видання про це відповідного Указу Президента України скріпленого підписами Прем'єр-міністра і Міністра юстиції України

У разі припинення повноважень судді Конституційного Суду, який призначався Президентом України, Президент України у місячний строк призначає на цю посаду іншу особу.

Верховна Рада України призначає суддів Конституційного Суду таємним голосуванням. Пропозиції щодо кандидатур на ці посади вносить Голова Верховної Ради, а також не менше як одна четверта народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради; при цьому депутат має право поставити підпис про висунення лише однієї кандидатури, і ці підписи не відкликаються. Відповідний Комітет Верховної Ради подає висновки Верховній Раді щодо кожної кандидатури на посаду.

Призначеними на посади суддів вважаються кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів депутатів, але більше половини з них — від конституційного складу Верховної Ради. Якщо кілька кандидатів набрали однакову кількість голосів і після їх призначення було б перевищено необхідну для призначення кількість суддів, щодо цих кандидатур проводиться повторне голосування.

У разі припинення повноважень судді Конституційного Суду, який призначався Верховною радою України, Верховна Рада у місячний строк призначає на цю посаду іншу особу.

За результатами голосування Головою Верховної Ради підписуються постанови Верховної Ради України про призначення суддів Конституційного Суду.

З'їзд суддів України за пропозицією делегатів з'їзду відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів визначає кандидатури на посади суддів Конституційного Суду для включення в бюлетені. Голосування проводиться таємно.

Призначеним на посаду судді Конституційного Суду України вважається кандидат, який одержав більшість голосів від кількості обраних делегатів з'їзду суддів України.

У разі припинення повноважень судді Конституційного Суду України, який призначався з'їздом суддів України, з'їзд суддів у тримісячний строк призначає на цю посаду іншу особу.

Головуючий і секретар з'їзду підписують рішення з'їзду суддів України про призначення суддів Конституційного Суду.

Суддя Конституційного Суду України призначається строком на дев'ять років без права бути призначеним повторно.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менше десяти років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років і володіє державною мовою.

Судді Конституційного Суду України не можуть належати до політичних партій та профспілок, мати представницький мандат, брати участь у політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Суддя Конституційного Суду України складає присягу на засіданні Верховної Ради, яке проводиться за участю Президента, Прем'єр-міністра України, Голови Верховного Суду України або осіб, які виконують їх повноваження.

Суддя Конституційного Суду України при відправленні своїх обов'язків на засіданні суду повинен бути одягнений у мантию та мати нагрудний знак.

Суддя Конституційного Суду України в межах своїх повноважень здійснює попередню підготовку питань для їх розгляду Колегією суддів Конституційного Суду України, Конституційним Судом України, бере участь у розгляді справ. Має право витребувати від Верховної Ради, Президента, прем'єр-міністра, Генерального прокурора, суддів, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових

осіб, підприємств, установ, політичних партій, окремих громадян необхідні документи, матеріали та іншу інформацію з питань, які готуються до розгляду в Конституційному Суді України.

Суддя Конституційного Суду України має право публічно висловлювати свою думку з питань, що стосуються провадження у Конституційному Суді лише з тих справ, у яких уже прийнято рішення чи дано висновок Конституційним Судом України.

Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі закінчення строку призначення, досягнення ним шістдесятирічного віку, неможливості виконувати повноваження за станом здоров'я, порушення вимог щодо несумісності, порушення присяги, набрання законної сили обвинувальним вироком щодо, припинення його громадянства, визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, а також у разі подання ним заяви про відставку або звільнення з посади за власним бажанням.

Суддя Конституційного Суду України має наукового консультанта і помічника, які є державними службовцями і виконують його доручення зі справ конституційного провадження.

Судді Конституційного Суду України при здійсненні своїх повноважень є незалежними і підкоряються лише Конституції України та керуються Законом України від 16.10.1996 р. «Про Конституційний Суд України», іншими законами України, крім тих законів або їх окремих положень, які є предметом розгляду Конституційного Суду. Особа судді Конституційного Суду України є недоторканною. Він не може бути затриманий чи заарештований без згоди Верховної Ради до винесення обвинувального вироку судом.

Судді Конституційного Суду України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання в Конституційному Суді та в його колегіях, за винятком відповідальності за образу чи наклеп при розгляді

справ, прийнятті рішень та дачі висновків Конституційним Судом України.

---

3. Повноваження Конституційного Суду України та організація його роботи

У статті 13 Закону України від 16.10.1996 р. «Про Конституційний Суд України» визначено повноваження Конституційного Суду України. Конституційний Суд України приймає рішення і дає висновки у справах щодо:

1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради, актів Президента та Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) відповідності Конституції чинних міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

3) дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах, визначених ст. 111 та 151 Конституції України;

4) офіційного тлумачення Конституції та законів України;

5) відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам ст. 157 і 158 Конституції України;

6) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції або законів України.

Закон закріпив межі повноважень Конституційного Суду України, зазначивши, що до його повноважень не належить вирішення питань щодо законності актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів

місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції.

Підставами для прийняття Конституційним Судом України рішення про неконституційність законів чи інших правових актів цілком чи в окремій частині є: невідповідність їх Конституції України; порушення встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності; перевищення конституційних повноважень при їх прийнятті.

Очолює Конституційний Суд України та організовує його діяльність Голова Конституційного Суду України, який обирається зі складу суддів Конституційного Суду таємним голосуванням лише на один трирічний термін. До його повноважень віднесено:

- організація роботи колегій суддів Конституційного Суду України, комісій та Секретаріату Конституційного суду України;
- скликання і проведення засідань, пленарних засідань Конституційного Суду України;
- розпорядження бюджетними коштами на утримання і забезпечення діяльності Конституційного Суду України відповідно до кошторису, затвердженого Конституційним Судом України;
- здійснення інших повноважень, передбачених Законом України від 16.10.1996 р. «Про Конституційний Суд України» та актами Конституційного Суду України, що регламентують організацію його внутрішньої роботи.

Організаційне, науково-експертне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Конституційного Суду України здійснює Секретаріат Конституційного Суду України.

Конституційний Суд на своєму засіданні створює з числа суддів Конституційного Суду України постійні комісії, які є його допоміжними робочими органами з питань організації його внутрішньої діяльності. Положення про по-

стійні комісії затверджуються на пленарному засіданні Конституційного Суду України; на пленарних засіданнях можуть створюватись тимчасові комісії для додаткового дослідження питань, пов'язаних з конституційним провадженням у справі за участю фахівців у відповідних галузях права.

Конституційний Суд України має друкований орган «Вісник Конституційного Суду України».

У складі Конституційного Суду України створюються колегії суддів, про повноваження яких йтиметься мова далі.

---

4. Форми звернення до Конституційного Суду України

Формами звернення до Конституційного Суду України є конституційне подання та конституційне звернення.

Конституційне подання — це письмове клопотання до Конституційного Суду України про визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, про визначення відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам ст. 157 і 158 Конституції України, про визначення конституційності міжнародного договору або про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України. Конституційним поданням є також звернення Верховної Ради України про дачу висновку щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції та законів України.

Закон встановлює вимоги до оформлення конституційного подання та конституційного звернення.

У конституційному поданні зазначаються:

- повне найменування органу, посадової особи, які направляють конституційне подання згідно з правом, наданим Конституцією України та Закону України від 16.10.1996 р. «Про Конституційний Суд України»;

- відомості про представника за законом або уповноваженого за дорученням;

- повне найменування, номер, дата прийняття, джерело опублікування (у разі публікації) правового акта, конституційність якого (його окремих положень) оспорується чи який потребує офіційного тлумачення;

- правове обґрунтування тверджень щодо конституційності правового акта (його окремих положень) або необхідності в офіційному тлумаченні;

- дані щодо інших документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне подання (копії цих документів і матеріалів додаються);

- перелік документів і матеріалів, що додаються.

Конституційне подання, документи та інші матеріали до нього додаються у трьох примірниках.

Суб'єктами права на конституційне подання з питань прийняття рішень Конституційним Судом України у випадках передбачених п. 1 ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, не менше сорока п'яти депутатів України (підпис депутата не відкликається), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховний Суд України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Суб'єктами права на конституційне подання з питань дачі висновків Конституційним Судом України у випадках, передбачених пунктами 2-6 ст. 13 Закону є:

- ◆ за п.п. 2, 6 — Президент України;
- ◆ за п.п. 3, 5, 6 — Верховна Рада України;
- ◆ за п.2 — Кабінет Міністрів України;

◆ за п. 4 — Президент України, не менше сорока п'яти народних депутатів України (підпис депутата не відкликається), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховний Суд України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування.

Конституційне звернення — це письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи.

У конституційному зверненні зазначаються:

- прізвище, ім'я, по батькові громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса, за якою особа проживає, або повна назва чи місцезнаходження юридичної особи;
- відомості про представника за законом або уповноваженого за дорученням;
- статті (окремі положення) Конституції або закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України;
- обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції або законів України;
- дані щодо інших документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне звернення (копії цих документів і матеріалів додаються);
- перелік документів і матеріалів, що додаються.

Конституційне звернення, документи та інші матеріали до нього додаються у трьох примірниках.

Суб'єктами права на конституційне звернення з питань дачі висновків Конституційним Судом України у випадку, передбаченому п. 4 ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Конституційне подання та конституційне звернення можуть бути відкликані за письмовою заявою суб'єкта, який

його направив до Конституційного Суду України, в будь-який час до дня розгляду на його пленарному засіданні. Процесуальна ухвала про припинення провадження у справі у зв'язку з цим приймається на засіданні Конституційного Суду України.

Провадження по справі не може бути припинено внаслідок скасування акта, який є органом, що його видав, у разі якщо на розгляді зазначеної справи наполягає один із суб'єктів права на конституційне подання.

Відкликання конституційного подання не допускається у справах за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України актів Кабінету Міністрів України.

Підставами для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в Конституційному Суді України є:

- відсутність встановленого Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання, конституційне звернення;
- невідповідність конституційного подання, конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України та названим Законом;
- наявність рішення Конституційного Суду України щодо конституційності аналогічного за змістом та юридичною силою акта, ухвали про відмову у відкритті провадження або припинення провадження щодо такого акта;
- невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні.

Конституційний Суд України приймає рішення про відмову у відкритті провадження за конституційним поданням Президента України у справі щодо відповідності Конституції акта Кабінету Міністрів України у разі, якщо питання щодо відповідності Конституції України такого акта було предметом розгляду Конституційного Суду України, за наслідками якого він прийняв ухвали про відмову у відкритті прова-

дження, про припинення конституційного провадження або про визнання акта Кабінету Міністрів України таким, що відповідає Конституції України.

---

5. Провадження у справах в Конституційному Суді України

Рішення про відкриття провадження по справі у Конституційному Суді України за конституційним поданням чи конституційним зверненням ухвалюється Колегією суддів Конституційного Суду або Конституційним Судом України на його засіданні.

Ухвала про відкриття конституційного провадження або про відмову у його відкритті приймається не пізніше одного місяця з дня надходження конституційного подання чи конституційного звернення до Конституційного Суду України.

Справа, за якою відкрито конституційне провадження, розглядається на пленарному засіданні Конституційного Суду України в порядку та в строк, установлені Законом.

У складі Конституційного Суду України створюються колегії суддів для розгляду питань про відкриття провадження у справах за конституційними поданнями та колегії суддів для розгляду питань про відкриття провадження у справах за конституційними зверненнями.

Рішення про створення колегії суддів Конституційного Суду України, затвердження складу та призначення секретарів колегій суддів приймається на засіданні Конституційного Суду України протягом першого місяця кожного календарного року. Секретар Колегії призначається із числа суддів, які входять до складу Колегії, та очолює її.

Колегія суддів Конституційного Суду України у справах за конституційним поданням більшістю голосів суддів, які

входять до її складу, приймає процесуальну ухвалу про відкриття провадження у справі чи про відмову у такому провадженні.

У разі прийняття Колегією суддів процесуальної ухвали про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді України ця справа вноситься Головою Конституційного Суду на розгляд пленарного засідання цього суду.

Якщо Колегією суддів приймається процесуальна ухвала про відмову у відкритті провадження в справі, секретар Колегії суддів направляє матеріали Голові Конституційного Суду України для розгляду справи на засіданні цього суду.

Колегія суддів Конституційного Суду України у справах за конституційним зверненням приймає процесуальну ухвалу про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді або про відмову у такому провадженні в такому ж порядку, як і при розгляді конституційного подання.

Конституційний Суд України на своїх засіданнях розглядає питання щодо відкриття провадження у справі в Конституційному Суді прийняття Колегією суддів Конституційного Суду процесуальної ухвали про відмову у відкритті такого провадження. У випадку прийняття на засіданні процесуальної ухвали про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді справа вноситься Головою Конституційного Суду на розгляд пленарного засідання цього суду.

Прийнята Конституційним Судом України на його засіданні процесуальна ухвала про відмову у відкритті провадження є остаточною. Засідання Конституційного Суду України є повноважним, якщо на ньому присутні не менше одинадцяти суддів.

Рішення Конституційного Суду України на його засіданнях приймається, якщо за нього проголосувало більше половини суддів, які брали участь у засіданні.

На пленарних засіданнях Конституційний Суд України розглядає справи, провадження в яких відкрито за конституційними поданнями та конституційними зверненнями, а та-

кож інші питання, віднесені до розгляду на цих засіданнях. На пленарних засіданнях Конституційним Судом України приймаються рішення у справах, передбачених п.1 ст. 13, та даються висновки у справах, передбачених п.п. 2-6 ст. 13 ЗУ «Про Конституційний Суд України». Пленарне засідання є повноважним, якщо на ньому присутні не менше дванадцяти суддів. Рішення Конституційного Суду України приймаються та висновки даються на пленарному засіданні, якщо за них проголосувало не менше десяти суддів Конституційного Суду України.

На пленарних засіданнях та засіданнях Конституційного Суду України головує Голова Конституційного Суду України.

Для забезпечення повноти розгляду справи Колегія суддів Конституційного Суду України під час підготовки справи, а Конституційний Суд України у процесі провадження у справі мають право витребувати від Верховної Ради, Президента, Прем'єр-Міністра України, Генерального прокурора України, суддів, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян необхідні документи, матеріали та інші відомості що стосуються справи. При необхідності призначають експертизу в справі і залучають у конституційному провадженні експертів. У разі призначення експертизи заслуховуються пропозиції запрошених учасників конституційного провадження і за ухвалення рішення вони можуть бути враховані.

Колегія суддів Конституційного Суду України під час підготовки справи, а Конституційний Суд України в процесі провадження у справі мають право викликати посадових осіб, експертів, свідків, представників за законом та уповноважених за дорученням громадян, участь яких повинна забезпечити об'єктивний і суб'єктивний розгляд справи.

Учасниками конституційного провадження є суб'єкти права на конституційне подання і конституційне звернення,

їхні представники, а також залучені Конституційним Судом України до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, перекладачі.

У Конституційному Суді України конституційне провадження ведеться державною мовою. Учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають право користуватися послугами перекладача, про що своєчасно повинні повідомити Конституційний Суд України.

---

6. Рішення та висновки Конституційного Суду України

Конституційний Суд України за результатами розгляду справ щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради, актів Президента та Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної республіки Крим щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України приймає рішення. Він може визнати неконституційним правовий акт повністю або в окремій його частині.

Якщо у процесі розгляду справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням виявлено невідповідність Конституції України інших правових актів (їх окремих положень), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі і які впливають на прийняті рішення чи дачу висновку у справі, Конституційний Суд визнає такі правові акти (їх окремі положення) неконституційними.

Конституційний Суд України дає висновки у справах з питань:

- відповідності Конституції України чинних в Україні міжнародних договорів або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

- дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпічменту;

- відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам ст.ст. 157 і 158 Конституції України;

- порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції або законів України.

Рішення приймаються, висновки даються Конституційним Судом України поіменним голосуванням шляхом опитування суддів Конституційного Суду. Судді Конституційного Суду України не мають права утримуватися від голосування. Рішення і висновки мотивуються письмово і підписуються окремо суддями Конституційного Суду України, які голосували за їх прийняття і які голосували проти їх прийняття, та оприлюднюються. Вони є остаточними і не підлягають оскарженню. Підписання рішення чи висновку суддею Конституційного Суду є обов'язковим.

Окрема думка судді Конституційного Суду України, який підписав рішення чи висновок Конституційного Суду України, викладається суддею у письмовій формі і додається до рішення чи висновку Конституційного Суду України.

Рішення і висновки Конституційного Суду України підписуються не пізніше семи днів після прийняття рішення, дачі висновку протягом наступного робочого дня після їх підписання; ухвали, рішення та висновки Конституційного Суду України разом з окремою думкою суддів оприлюднюються на офіційному веб-сайті Конституційного Суду і направляються Президенту, Верховній Раді та Кабінету Міністрів України. Рішення і висновки Конституційного Суду України разом з окремою думкою суддів цього суду публікуються у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

Після офіційного оприлюднення копії рішень і висновків Конституційного Суду України наступного дня надсилаються суб'єкту права на конституційне подання чи звернення,

з ініціативи якого розглядалася справа, до органу влади, що прийняв правовий акт, який був предметом розгляду, та до Міністерства юстиції.

Рішення та висновки Конституційного Суду України однаково є обов'язковими до виконання. Невиконання рішень та недотримання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність згідно із законом.

Питання до засвоєння теми

---

1. Завдання та принципи діяльності Конституційного Суду України.
2. Склад Конституційного Суду України та порядок призначення суддів.
3. Вимоги до суддів Конституційного Суду України.
4. Повноваження Конституційного Суду України.
5. Подання: поняття, порядок подачі, суб'єкти.
6. Звернення: поняття, порядок подачі, суб'єкти.
7. Прийняття рішень і дача висновків Конституційним Судом України: зміст, їх обов'язковість та порядок виконання.
8. Гарантії діяльності суддів Конституційного Суду України.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адаптація (лат. *adaptatio* — «пристосування») — пристосування вітчизняного законодавства до законодавства країн Європейського Союзу.

Адвокат (лат. *advocatus* — «захисник») — юрист, який обрав своїм завданням надання правової допомоги особам і захист їх інтересів у процесі судочинства.

Апеляція — форма оскарження судових рішень, які не набрали законної сили.

Безперервність судового розгляду — один із принципів судочинства, який полягає в тому, що розгляд справ і постановлення по них судового рішення чи вироку відбуваються при незмінному складі судів безперервно, крім часу, визначеного для відпочинку. Є гарантією безпосередності і усності судового розгляду, виключає сторонній вплив на суддів.

Влада державна — знаряддя здійснення загальнообов'язкової волі всього суспільства, здійснюваної державою від його імені.

Диспозитивність (лат. *dispositus* — «упорядкований, розподілений») — принцип судочинства, згідно з яким сторони, що беруть участь у розгляді справи в суді, користуються

рівними правами та свободою у наданні доказів і їх дослідженні та доведенні їх переконливості перед судом. Суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створює необхідні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих прав.

Інстанція (лат. *instantis* — «майбутній») — кожен з наступних вищих ступенів у системі підпорядкованих один одному органів.

Касація (лат. *quasso* — «розбиваю», «розстроюю») — форма оскарження судового рішення, яке набрало законної сили.

Презумпція (лат. *praesumptio* — припущення, доки не буде доведено зворотнє) — особа визнається невинуватою, доки не буде доведено зворотнє.

Преюдиціальність (лат. *praejudicium* — попереднє рішення суду) — один із наслідків вступу в законну силу вироку, рішення суду. Полягає в тому, що встановлені судом обставини, викладені у вироку, судовому рішенні, які набрали законної сили, не слід доводити і не можна спростовувати при розгляді судами інших справ.

Принцип (лат. *principio* — «основа, початок») — основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку.

Процес у справі (лат. *processus* — проходження, просування) — визначений процесуальним законом порядок судочинства, проведення дізнання, слідства.

Процесуальна діяльність — діяльність, яка здійснюється відповідно до встановленого законом процесу (цивільний процес, кримінальний процес).

Юрисдикція (лат. *jurisdictio* — «судочинство») — підсудність; право творити суд, а також коло справ, підпорядкованих веденню даною установою.

Юриспруденція (лат. *jurisprudentio*) — правознавство, сукупність правових наук.

Юстиція (лат. *justitia* — «справедливість», «правосуддя») — термін, яким визначають всю сукупність судових установ, їх діяльність (правосуддя), а також судове слідство.

СПИСОК НОРМАТИВНИХ АКТІВ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28.06.1996. — К.: Преса України, 1997. — 80 с.

2. Закон України від 07.07.2010 р. «Про судоустрій і статус суддів», сторінка «Законодавство України» веб-сайту Верховної Ради України.

3. Закон України від 16.10.1996 р. «Про Конституційний Суд України» із змінами, внесеними згідно із ЗУ від 07.07.2010 р. «Про судоустрій і статус суддів», там само.

4. Закон України від 15.01.1998 р. «Про Вищу раду юстиції» із змінами станом на 07.07.2010, там само.

5. Закон України від 20.12.1990 р. «Про міліцію» (із змінами). — Харків: Арсис, 2000. — 32 с.

6. Закон України від 19.12.1992 р. «Про адвокатуру» / ВВР України. — 1993. — № 9.

7. Указ Президента України «Про утворення Державної судової адміністрації» / Офіційний вісник України. — 2000. — № 12.

8. Кримінально-процесуальний кодекс України. — К.: Атіка, 2009.

9. Правові позиції Конституційного суду України в рішеннях і висновках. — К.: Атіка, 2003. — 336 с.

10. Світова класична думка про державу і право: Навч. посібник / Є.Ф. Безродний. — К.: Хрінком інтер, 1999. — 397 с.

11. Судебные речи: Сборник / Авт. сост. : М.Ф. Чудаков. — Минск: Новое знание. — 2002. — 780 с.

12. *Бойко В.Ф.* Проблеми правосуддя в Україні і шляхи їх вирішення / Право України. — 2003. — № 3.

13. *Скомороха В.* На захист прав і свобод людини // Урядовий кур'єр. — 2000. — 27 липня (№ 113).

14. Мельник Н., Хавронюк Н. Правосудия.net? — Зеркало недели. № 32 (711). — 05.09.2008.
15. Сирый Н. Кассация: чье слово последнее? — Зеркало недели. № 13 (793). — 03.04.2010.
16. Словарь иностранных слов. — М., 1986. — С. 409.
17. Молдован В. В., Кацавецъ Р. С. Кримінальний процес України. — К.: Алерта, 2006. — 295 с.
18. Новый тлумачний словник української мови. — К., 1998. — Т. 2. — С. 95.
19. Тертышник В. М. Уголовный процесс. — Харьков, 1999. — С. 33.
20. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України (відп. ред. В. Ф. Бойко). — К., 1997.
21. Молдован В. В. Судоустрій України: Навч. посібник. — К.: Алерта. — 2007. — 214 с.
22. Фіолевський Д. П. Судова влада і правоохоронна система в Україні: Навч. посібник. — К.: Кондор, 2006. — 320 с.
23. Юридичний словник / За ред. В. М. Корецького та ін. — К., 1983. — 871 с.
24. Вышинский А. Я. Теория судебных доказательств в советском праве. — М.: Гос. издат. юрид. лит., 1950. — С. 242.
25. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1996. Ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР 19 жовтня 1973 р. № 2148-08.

ЗМІСТ

<i>ПЕРЕДМОВА</i>	3
Тема 1. Поняття судової влади та судова система України.	5
1. Поняття судової влади та завдання суду	5
2. Судова система України.	7
Тема 2. Основні засади судочинства в Україні.	10
1. Поняття та значення засад (принципів) організації судової влади по здійсненню правосуддя в Україні	10
2. Характеристика основних конституційних засад судочинства.	11
Тема 3. Суди загальної юрисдикції	25
1. Організаційні основи системи судів загальної юрисдикції	25
2. Місцеві суди	29
3. Апеляційні суди	30
4. Вищі спеціалізовані суди	33
5. Верховний Суд України	39
Тема 4. Професійні судді, народні засідателі та присяжні	46
1. Загальні положення статусу судді	46
2. Професійні судді	49
3. Народні засідателі та присяжні	54
4. Вища кваліфікаційна комісія суддів України.	57
5. Вища рада юстиції України	61
6. Державна судова адміністрація	64

Тема 5. Суддівське самоврядування в Україні.	68
1. Загальні засади суддівського самоврядування	68
2. Збори суддів та конференції суддів	70
3. Ради суддів.	73
4. Вищі органи суддівського самоврядування: з'їзд суддів України, Рада суддів України	75
Тема 6. Конституційний Суд України.	78
1. Завдання та принципи діяльності Конституційного Су- ду України	78
2. Склад Конституційного Суду України та порядок при- значення суддів Конституційного Суду України, їх пов- новаження та гарантії діяльності	81
3. Повноваження Конституційного Суду України та орга- нізація його роботи	85
4. Форми звернення до Конституційного Суду України . . .	87
5. Провадження у справах в Конституційному Суді Ук- раїни.	91
6. Рішення та висновки Конституційного Суду України. . .	94
Термінологічний словник	97
Список нормативних актів та літератури	100

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Ніна Василівна ЧЕРНИШОВА

СУДОВА ВЛАДА В УКРАЇНІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Відповідальний за випуск – Сладкевич Б. А.

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 15.03.2011. Формат 60x84^{1/16}
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура PetersburgCTT.
Умовн. друк. арк. 6.
Наклад – 800 прим. (1-й завод I – 400 прим.)

Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: www.cul.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2458 від 30.03.2006